

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

NUMMER 8

2006

Sønderjysk Månedsskrift

Udgivet af
Historisk
Samfund
for Sønderjylland

Abonnementspris
195 kr. årligt incl. moms
og forsendelse.

Enkeltnumre 25 kr. pr. stk.
Farvelagte eller udvidede
enkeltnumre 35 kr. pr. stk.

Ekspedition:
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
tlf. 74 62 46 83
email: hssdj@hssdj.dk
www.hssdj.dk

Kontortid ma.-to. kl. 9-14.

Redaktion:
Kim Furdal (ansv.)
Museum Sønderjylland
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
tlf. 74 62 58 60
email: kifu@museum-
sonderjylland.dk

Lennart Madsen
Museum Sønderjylland
6100 Haderslev

Elsemarie Dam-Jensen
Museum Sønderjylland
6270 Tønder

© Sønderjysk Månedsskrift
og forfatterne

Sats og tryk:
Winds Bogtrykkeri A/S, Haderslev

I dette nummer:

Landsstævnet i 1928 mellem idræt og politik 299
Politik og idræt har altid været vævet tæt ind i hinanden, også da landsstævnet blev afholdt første gang i Sønderjylland i 1928. Overinspektør Kim Furdal, Museum Sønderjylland – ISL, har i den anledning læst avisernes omtale af stævnet på Dybbøl Banke i 1928.

De lokalhistoriske årbøger 2005 306
2005 var rig på frugter fra det lokalhistoriske arbejde i Sønderjylland. Overinspektør Kim Furdal, Museum Sønderjylland – ISL, har set på de lokalhistoriske årbøger 2005. I anledning af den forestående kommunalreform har han gjort sig nogle overvejelser om lokalhistoriens formål, årbøgernes indhold og lokalhistoriens placering i de nye kommuner.

Tobaksproduktion i Kummerlev 1942-1947 314
Blandt de mange artikler i de sønderjyske årbøger kunne man i Æ hjuulspor fra Bredebro læse denne artikel om tobaksproduktion i Kummerlev under besættelsen og de første år derefter. Artiklen bringes med tilladelse fra årbogsredaktøren og forfatteren.

Set og sket i Grænselandet 319
Sydslesvig var ved at gå i sort, i alt fald på de danske tv-kanaler. Fhv. museumsinspektør H.E. Sørensen kommenterer tv-situationen i Sydslesvig og andre dagsaktuelle begivenheder i grænselandskronikken.

Bognyt 330

Det sker – på Museum Sønderjylland 332

Bagsiden om forsiden 336
Tobaksproduktion indtog en central position i den sønderjyske industri i midten af 1800-tallet, men blev ramt af tilbagegang efter 1864. Arkivar Leif Nielsen giver et overblik over den sønderjyske tobaksproduktions størrelse og fald.

Forsidebillede:
Tobaksproduktion på Mathias Hansens tobaksfabrik i Haderslev.
Foto: Haderslev Byhistoriske Arkiv.

Landsstævnet i 1928 mellem idræt og politik

Af KIM FURDAL

Fra den 29. juni til 2. juli i år var Haderslev vært for Danske Gymnastik- & Idrætsforeninger og De Danske Skytteforeningers store landsstævne, der for første gang siden 1928 afholdtes i Sønderjylland. Overinspektør Kim Furdal, Museum Sønderjylland – ISL, har i den anledning læst avisernes omtale af stævnet på Dybbøl Banke i 1928.

Indledning

Ikke sjældent hører man den påstand, at idræt og politik ikke har noget med hinanden at gøre, og at de to ting ikke må blandes sammen. Det er da heller ikke velset i store dele af idrætslivet at blande de to ting sammen. Men der var engang, hvor idrætten ikke havde samme berøringsangst, og hvor politik og idræt blev blandet sammen med såvel idrætsudøvernes, idrætsledernes og det officielle Danmarks velsignelse. I anledning af Landsstævnet 2006 i Haderslev skal vi i det perspektiv se tilbage på det første landsstævne i Sønderjylland på Dybbøl Banke 1928.

Sønderjylland op til landsstævnet

Baggrunden for landsstævnet i 1928 er velkendt. Efter Tysklands sammenbrud i 1918 og Genforeningen var landsdelen en skygge af sig selv. Landbruget var kørt i sæk under krigen, og efter krigen gjorde markens begyndende deroute, suppleret af valutaspekulationer, sit til, at Sønderjyllands hovederhverv var yderst følsomt over for selv de mindste udsving i de økonomiske konjunkturer, og dem var der rigeligt af i 1920'erne. Selv om man ikke oplevede

kriser som i begyndelsen af 1930'erne, så var 1920'erne plaget af en række mindre økonomiske kriser, som ramte Sønderjylland hårdt. Særlig kronekrisen i 1926 betød en eksplosion i antallet af tvangsauktioner inden for landbruget og arbejdsløshedstal, der nåede rekordhøjder.

Det gav grobund for social uro, og i Sønderjylland forstærkede den sociale uro kravet fra mindretallet om landsdelens indlemmelse i det tyske rige. I efteråret 1925 opstod »Bondens selvstyre« under ledelse af den farverige Cornelius Petersen, der i bramfrie vendinger udtrykte sine aversioner mod Danmark og det danske styre, og knap havde roen lagt sig, før Lei-bevægelsen, opkaldt efter den tysksindede gårdejer H. C. Lei, fra foråret 1928 fiskede i rørte vande – og ikke uden held.

Det var altså i en alt andet end rolig landsdel, at De Danske Skytte- & Gymnastikforeninger i 1928 afholdt sit nordiske landsstævne i Kongeskansen på Dybbøl Banke i dagene 21. og 22. juli. Den umiddelbare anledning til placeringen af stævnet i Sønderjylland var Sønderjysk Idrætsforenings 25-års jubilæum. Foreningen var blevet stiftet i 1903 under navnet Nordslesvigsk Fælles-Idrætsforening, men havde i 1920 taget navneforandring til Sønderjysk Idrætsforening. Idrætten var i næsten bogstaveligste forstand kommet over grænsen til Sønderjylland fra Askov Højskole, der som andre dele af højskolebevægelsen introducerede den svenske (lingske) gymnastik i Danmark.

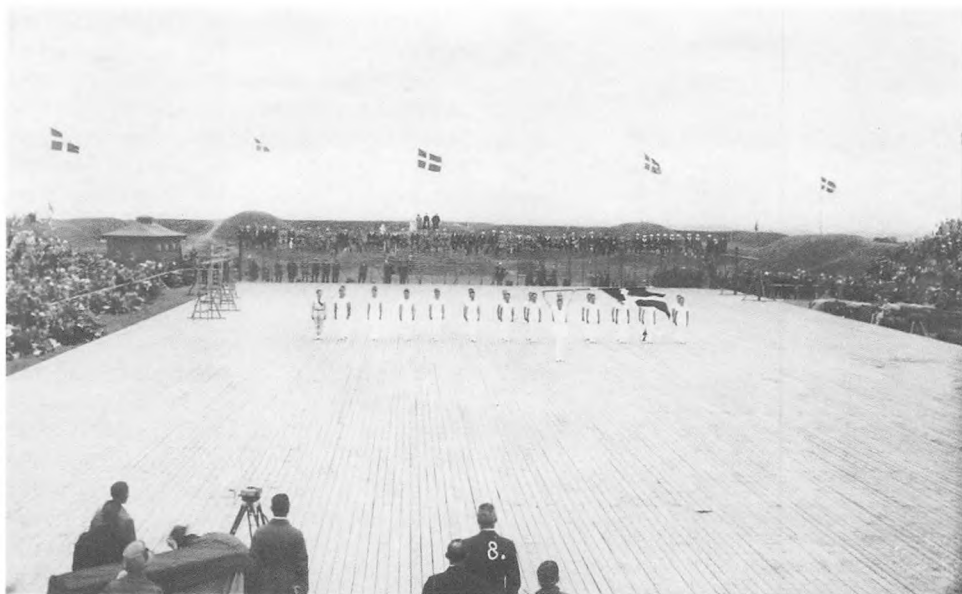
Det danske holds indmarch i Kongeskansen. Foto: Museum Sønderjylland – ISL.

Herfra tog unge sønderjyder den nye gymnastik med sig hjem, men det var især på Røddingegnen, at man fra slutningen af 1880'erne begyndte at dyrke den lingske gymnastik, hvorfra den spredte sig mod øst til resten af Haderslev kreds. I 1903 var interessen så stor og antallet af foreninger blevet så stort, at der var behov, og grundlag, for en sammenslutning af danske idrætsforeninger i Sønderjylland, som bl.a. skulle arrangere idrætsstævner.

For såvel Sønderjysk Idrætsforening som for det nationale arbejde var det derfor meget velkomment, at De Danske Skytte- & Gymnastikforeninger valgte at henlægge sit landsstævne til Kongeskansen på Dybbøl Banke, som en markering af foreningens 25-års jubilæum, der også faldt på 10-året for Tysklands sammenbrud i 1918. Med denne baggrund var der lagt op til en af de helt store idrætsbegivenheder, ikke mindst i Sønderjylland.

Opvisning og fakkelfest lørdag

Landsstævnet formåede da også at tiltrække gymnaster og skytter såvel som tilskuere fra nær og fjern. Ikke mindre end 7.500 gymnaster og 1.500 skytter fra Danmark og resten af Norden deltog i de to dage, stævnet varede. Og de formåede bestemt at trække tilskuere til det imponerende skue i Kongeskansen. Lørdag aften blev stævnet ifølge pressen overværet af ca. 25.000 mennesker, og den følgende dag mødte ca. 40.000 mennesker op for at se afslutningen på stævnet. Nu har pressen næppe underdrevet, men det rykker ikke ved det faktum, at der i såvel Sønderjylland som på landsplan var tale om en helt usædvanlig og nationalpolitisk begivenhed af de helt store. Det kunne naturligvis heller ikke undgå at sætte sit præg på Sønderborg, når tilskuerne skulle til og fra stævnet. Trafikken i Sønderborg var ifølge øjenvidner overvældende, og søndag bevægede en historisk stor bil-

Kongeskansen med det store gulv omgivet af skansevoldene. Foto: Museum Sønderjylland – ISL.

parade med alle typer af biler fra de fineste luksusvogne til svært læssede familie vogne sig ud til Dybbøl. Heldigvis havde politiet i Sønderborg fået hjælp fra de øvrige politikredse til at dirigere trafikken, men ikke desto mindre var trafikken ved pontonbroen flere gange ved at bryde sammen. Det satte også sine spor i ulykkesstatistikken med flere trafikuheld, bl.a. en pige, som blev påkørt af en motorcykel, og en cyklist i Algade, der blev påkørt af en bil.

Arrangementet lagde ud lørdag med de 40 store amtshold og sluttede dagens opvisninger af med de to sønderjyske hold, hver med ca. 350 gymnaster, der var på gulvet samtidig under ledelse af gymnastiklærer og leder af delingsførerskolen ved Rødding Højskole, Frede Hansen, og frøken Jørgensen. Kulminationen på dagen kom dog først om aftenet, hvor Kongeskansen blev indrammet af 1.000 fakkelbærere fra Sønderjysk Idrætsforening og Ribe amt. Fak-

kelbærernes gang op på Kongeskansen så ud som en »ildslange«, mens gymnaster dansede på opvisningsgulvet til Kuhlaus »Elverhøj«, kun oplyst af lyset fra faklerne. For deltagerne var det dog lidt af en blandet fornøjelse. Arrangementet var præget af en bidende vind, så gymnasterne stod blåfrosne, og tilskuerne måtte varme sig med medbragte tæpper eller søge læ af voldene. Faktisk var det så koldt, at ledelsen af arrangementet tidligere på dagen havde overvejet at opgive fakkeltoget. Efter »Elverhøj« spillede orkestret »Jægerkoret« og »Agnetes Drøm«, inden tilskuerne og deltagerne kunne nynne med på »Jeg gik mig ud en sommerdag at høre«, som lød ud fra højtalerne.

Efter dette sceneri var det tid til bål-talen, der blev holdt af formanden for Sønderjysk Idrætsforening og fhv. medlem af folketinget, Mads Gram, der benyttede lejligheden til at mindes de faldne på Dybbøl i 1864, bl.a. med ordene:

S A N G E

FOR

DE DANSKE SKYTTE- OG GYMNASTIKFORENINGER

SAMLET I ANLEDNING AF
DET NORDISKE SKYTTE-
OG GYMNASTIKSTÆVNE
PÅ SØNDERBORG-DYBBØL
FRA 20. TIL 22. JULI 1928

Sore Amtstidendes Bogtrykkeri i Slagelse

I forbindelse med landsstævnet blev der udgivet en sangbog på 64 sider, der foruden en række danske sange rummede sange fra Norge, Sverige og Finland.

»Dybbøl gav tro til vort Folks Fremtid, og spørges der os nu om den, så svarer vi:

Vi værger dig i Armod's Kaar,
Vi sværger dig, ihvor vi går,
At trænges, hvis du trues,
Til Værn omkring din Vaar.

Er vi end jævne Mennesker, bekender vi af Hjertet: Dig elsker vi vor Moder – Danmark vort Fædreland. Og vor gamle og dog evig unge Moder kommer os tillidsfuldt i Møde og lægger sin Fremtid i vor Haand. De gamle til Raad, de unge til Daad.

Lad os da tage Lære af Fakkellildens Lys og Varme.

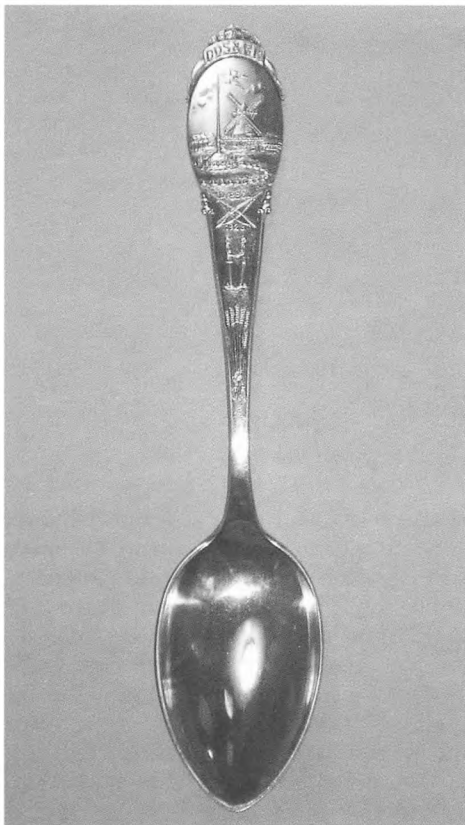
Al vor Ungdoms Varme, vor Manddoms Kraft skal vies dig Danmark, vort Fædreland.«

På den vis gøres nederlaget i 1864 og de mange ofre til en sejr og idrætten til en del af den nationale kamp. På grund af vinden var det ikke alle, der kunne høre talen fuldt ud, men »Stemningen griber og tager,« som journalisten på Hejmdal udtrykte det. Herefter blev festen sluttet af med en fædrelandssang, som efter sigende blev båret af vinden, så den kunne høres i Sønderborg.

Den store afslutning søndag

Søndag formiddag præcis kl. 8.30 var det så tid for de to danske landshold at vise deres kunnen. Først på gulvet var det mandlige landshold under ledelse af Frede Hansen, som marcherede ind på det opstillede gulv i skansen til tonerne af »Vaj højt, vaj stolt og frit vort flag,« og selv en regnbyge forhindrede ikke gymnasterne i at lave en opvisning, der blev karakteriseret som både smuk og formfuldendt. Det startede med fritstående øvelser og endte med redskabsøvelser, inden holdet marcherede ud til tonerne af »Der er et yndigt land.« Herefter var det det kvindelige landsholds tur under ledelse af Jørgine Abildgaard fra Snoghøj Gymnastikhøjskole. De 28 gymnaster præsenterede et program med fart og præcision over øvelserne, der senere blev karakteriseret med ord som »smidighed«, »rytme« og »... ynde over hver enkelt Bevægelse.« Efter at kvinderne havde forladt Kongeskansen, tog et veteranhold over, eller, som Hejmdal udtrykte det, et »Gammelmandshold« med »Gubber over 70 Aar«, som lavede gammel gymnastik fra før Niels Bukhs tid.

Herefter var der en middagspause, inden de nordiske gymnaster rykkede ind på pladsen med hver deres hold. Efter de nordiske hold var blevet sendt ud under store ovationer, var det tid til den afsluttende parade med deltagelse af de 7.500 gymnaster og 1.500 skytter,

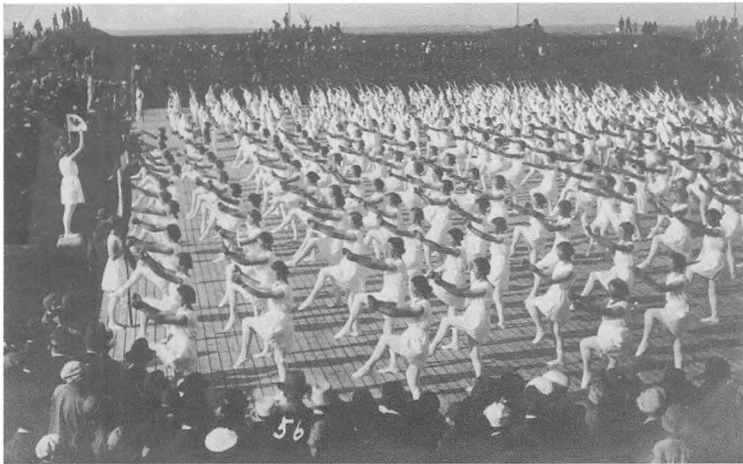

Ske givet til Nicolaj Madsen, Ullerup Mølle, som tak for, at han ledede karleholdet fra Sønderborg amt. Han overtog i sidste øjeblik holdet, da hans bror, der ledede holdet, døde ved en arbejdsulykke umiddelbart inden stævnet. Genstand: Birte Madsen.

der startede ved soldaterforeningernes store flagmast og rykkede ind i Kongeskansen under ledsagelse af militærmusik. Ikke mindst de sønderjyske hold blev hilst med ovationer fra publikum, da de marcherede ind under sang. Da alle hold var kommet ind, trådte Johannes Juhl fra Branderup frem og kommanderede »Ret! Giv Agt, Hils!«, hvorefter flagene blev sænket for formanden for De Danske Skytte- & Gymnastikforeninger, oberst H. Parkov (1857-1934), der gik op på talerstolen. Her holdt han en tale til stævnets protektor

Christian X, bl.a. med ordene: »Alle kender og erkender vi Kong Christians mandige og ridderlige Færd, Kongens Vilje til og Ønske om at sætte hele sin Person og al sit Virke ind paa at tjene og fremme Folkets Gavn og Landets ære.«

Herefter fulgte forsvarsminister Søren Brorsen, der fungerede som stand in for den fraværende statsminister Madsen Mygdal, og han sparede bestemt ikke på superlativerne og så stævnet som det vigtigste arrangement på Dybbøl efter Genforeningsarrangementet den 11. juli 1920. I øvrigt roste Bror-

*Efterfølgende blev der udgivet en række postkort fra stævnet af J. Boisen i Sønderjylland.
Foto: Erling Madsen.*

sen det nordiske samarbejde og sluttede talen af med et leve for Nordens ungdom, hvorefter forsamlingen sang de nordiske nationalsange. Med denne hyldest til de nordiske lande var ordet givet til H.P. Hanssen, der fortsatte den nordiske tråd med ordene: »Fra de ældste Tider er Nordens Folk med dyre Minder knyttet til Sønderjylland.« Efter en betoning af det nordiske engagement for forsvaret af Sønderjylland siden vikingetiden og de nordiske frivilliges deltagelse i treårskrigen vendte H.P. Hanssen blikket mod fremtiden med ordene:

»Efter Kamptider kommer Byggetider, hvor Murskeen maa bruges flittigt. Byggetiden er inde for alle Nordens Folk. Men ingen Steder er Byggearbejdet nødvendigere end ved Nordens Grænser mod Øst og mod Syd, hvor mangt og meget har maattet ligge stille under et Par Generationers haarde og bitre Kamp for Modersmaal og Fædrearv, og hvor Verdenskrigen senere har sat sine dybe Spor.«

Med et længe leve sluttede H.P. Hanssen sin tale, og forsamlingen sluttede stævnet med at synge »Der er et yndigt land,« inden det tog flere timer at få

skansen tømt for deltagere og tilskuere.

Stævnets officielle afslutning skete søndag aften ved en festmiddag i kaserens store gymnastikhus, hvor der var dækket op til 600 personer, og hvor salen var udsmykket med gymnastikredskaber og de nordiske flag. Her fik oberst Parkov og H.P. Hanssen, efter middagen med forloren skildpadde og en ostepind, lejlighed til at takke gæsterne for deres deltagelse og for, at stævnet blev lagt i Sønderjylland. For H.P. Hanssens vedkommende blev det også med en understregning af de nordiske landes betydning for den nationale kamp i Sønderjylland: »Vi følte os stærke under Fremmedherredømmet, fordi de nordiske Lande stod bag os, ogsaa under Krigen. Vi har følt os, ikke alene som Danmarks, men som Nordens Forposter.« Disse ord blev fulgt op af en række taler af repræsentanter fra de nordiske lande og forskellige amtskredse, inden oberst Parkov sluttede festen med en tak til alle involverede: »Vi har samlet en Mindernes Krans, som aldrig skal visne, og nu vil vi slutte dette Stævne med et Leve for Danmark, det Land, som alle elsker, Danmark leve!«

Gymnastik og politik

Idræt og politik har altid direkte eller indirekte været vævet tæt ind i hinanden, hvilket landsstævnet på Dybbøl i 1928 er et markant eksempel på. Og det var bestemt ikke blot de mange dannebrogsslag, sangene og festtalerne, altså udenomsværkerne, der bandt idræt og det nationale sammen. En af stævnets prominente deltagere var forstanderen for det sydsvenske gymnastikinstitut i Lund, major Thulin, som havde følgende bemærkninger til Hejmdal om den moderne gymnastik: »Formerne for Gymnastikken bør have en national karakter. Vi ser, hvorledes Gymnastikken i Danmark har udviklet sig paa sin Vis, mens Udviklingen i Sverrig, Norge og Finland er foregaaet under andre Former. Hvis disse Former hviler paa videnskabeligt Grundlag, fører de alle lige godt til Maalet.« Og fra Finland havde en af de ledende inden for finsk kvindegymnastik, Kårina Kare, følgende bemærkninger:

»I øvrigt stræber jeg efter at fremelske det harmoniske, og at der desuden gennem hele Øvelsesprogrammet gaar en rød Traad, en fast Linje.

Til dette Formaal har jeg komponeret en Række Øvelser til finsk Musik og har derved bestræbt mig for at skabe en Række allegoriske Øvelser, et nationalt Billede af finsk Natur. Musikken er komponeret af Aura Lakonen, som ledsager vore Øvelser ved Klaveret, og Øvelserne skildrer, hvorledes man vandrer ud til Arbejdet, saa kommer Arbejdet og derefter Aftenhvilen ved den hvide Strandbred, en Rotur, Dykning og Svømning og til sidst Vandringsen hjemad til Aftensklokkernes Klang.

Vi er meget glade ved, at vi straks efter Indmarchen til en Sang af Sibelius, viser Honnør for vort blaa Korsbanner, idet vi synger en Sang, som er skrevet af en af vore største nulevende Skjalde,

Rektoren ved Aabo Universitet Professor Koskenniemi.«

Her skal det understreges, at Finland først fik sin selvstændighed fra Rusland efter revolutionen i 1917, og den nationale situation altså til en vis grad mindede om Sønderjyllands. Men det rykker ikke ved, at samtiden betragtede gymnastikkens udtryksformer som rundet af den nationale karakter og det land, som de var skabt i. Heri var der ikke noget nyt i 1928. Danskerne dyrkede den lingske gymnastik, mens den tyske befolkningsgruppe dyrkede Turn. Derfor havde de tyske myndigheder også et langt mere restriktivt forhold til gymnastik, der blev opfattet som opvisning og nationalt farligt, mens man havde et mere afslappet forhold til boldspil som fodbold.

Det var formentlig nok også en del af forklaringen på, at Kårina Kare ikke havde de store lovord til overs for den mandæstetik, der prægede Niels Bukhs såkaldte »primitive gymnastik«: »Bukhs Gymnastik er Arbejdsgymnastik. Jeg synes ikke, den egner sig til Festopvisning,« udtalte Kårina Kare om Niels Bukhs gymnastik, som han senere kom til at optræde med på sine verdensomspændende rejser. Som Hans Bonde har udtrykt det, så var Niels Bukhs gymnastik »...udvikling af en mand til mænd,« præget af »stærk muskelpræget maskulinitet og feminin rytme og rundhed i bevægelserne...«, hvorved han gjorde gymnastikken til ren æstetik frigjort for nationale værdier.

Heri ligger måske en del af forklaringen på, at Niels Bukh, der efter 1920 ikke så en ydre fjende, men snarere en indre fjende i ungdommens moralske forfald, ikke kom til at lede de mandlige gymnaster på Dybbøl efter en række voldsomme udfald mod skytterne og de mere radikalt orienterede dele af gymnastikbevægelsen.

De lokalhistoriske årbøger 2005

Af KIM FURDAL

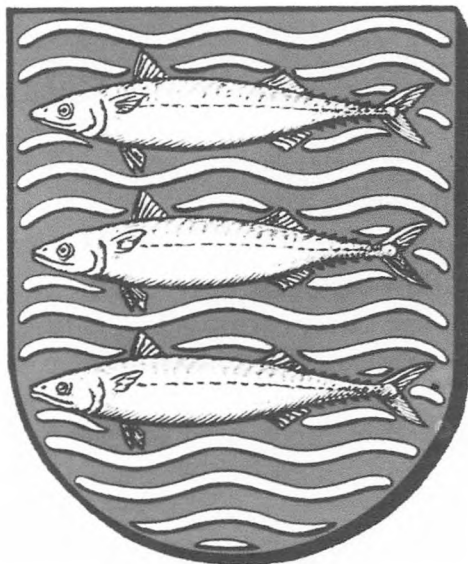
2005 var rig på frugter fra det lokalhistoriske arbejde. Overinspektør Kim Furdal, Museum Sønderjylland – ISL, har set på de lokalhistoriske årbøger 2005. I anledning af den forestående kommunalreform har han gjort sig nogle overvejelser om lokalhistoriens formål, årbøgernes indhold og lokalhistoriens placering i de nye kommuner.

Mens vi venter på kommunalreformen

Kommunalreformen nærmer sig, mens medarbejderne i de fire nye sønderjyske kommuner får stadig mere travlt med at få store og små problemer på plads, så kommunerne ikke ender i det kaos, der har præget SKAT, efter skatteligningen blev overtaget af staten.

Dermed rykker spørgsmålet omkring de lokalhistoriske foreninger og arkivers fremtid også stadig nærmere. Fra de lokalhistoriske arkivers side har man flere steder gennem lang tid været i gang med at forberede sig til de nye eksistensbetingelser, når man pludselig vil opleve, at enkelte sønderjyske kommuner kan have både 10 og 14 lokalhistoriske arkiver. Arkiverne i Ny Sønderborg kommune har således etableret et arkivsamvirke, der skal stå for kontakten til kommunen, mens arkivsamvirket i Haderslev vil blive udvidet til at rumme samtlige arkiver i Ny Haderslev kommune. I Ny Aabenraa kommune afventer man situationen, mens arkiverne i Ny Tønder kommune har afvist tanken om et arkivsamvirke, men vil holde en tættere kontakt med hinanden.

Mens man organisatorisk er ved at finde nye platforme, melder spørgsmålet sig om kommunernes intentioner på

Aabenraa kommunes middelalderlige byvåben, der fremover er kommunevåben for Ny Aabenraa kommune. Netop beslutningen om nye kommunevåbner til de fire sønderjyske kommuner har givet anledning til en del debat i avisspalterne. Ved at fastholde de gamle middelalderlige kommunevåbner har sammenlægningsudvalgene i de nye sønderjyske kommuner bl.a. valgt at knytte de nye kommuner sammen med historien.

kulturområdet, når landsdelens suverænt største aktør på kulturområdet, Sønderjyllands Amt, forsvinder den 1. januar 2007. Den 29. oktober kunne man således i JydskeVestkysten læse, at »Den fælles kultur går op i limningen«, når amtets kultursekretariat forsvinder. Sikkert er det, at Sønderjylland, her forstået som den nordlige del af hertugdømmet Slesvig, der i 1920 kom til Danmark, har en fælles historie og kul-

tur, der ikke blot overskrider kommunegrænserne for de fire sønderjyske kommuner, men at 1864-grænsen historisk og kulturelt også kommer til at dele Ny Kolding og Ny Vejen kommuner.

På kulturområdet er de nye kommuner blot delmængder af den fælles sønderjyske kulturarv. Man må derfor håbe, at der ikke går sognerådspolitik i de nye kommuner, men at politikerne vedkender sig denne arv og dermed løfter blikket ud over kommunegrænserne. Også turistmæssigt og erhvervsmæssigt er Sønderjylland med en fælles kultur og historie et langt stærkere varemærke end de nye politisk definerede kommuner. Noget kunne tyde på, at

man i kommunerne er klar over dette problem. Valg af kommunevåben gav flere steder anledning til betydeligt avisskriveri og debat. Tankevækkende er det, at valget til sidst faldt på de fire købstadsvåbner og dermed på de ældste af kommunevåbnene. Sammenlægningsudvalgene søgte således at knytte de nye kommuner sammen med historien.

I de kommende år vil man formentlig opleve, hvorledes kommunerne vil forsøge at skabe en fælles identitet, så de med et begreb, Kresten Philipsen lancerede i sidste nummer af Sønderjysk Månedsskrift, undgår at ende som »administrative postuler«. Denne

Oversigt over emner i de lokalhistoriske årbøger 2005 fordelt på antal af artikler og sider*

Emner	Artikler	i %	Sider	i %
Erindringer	34	13,6%	347	25,2%
Biografier	44	17,6%	278	20,2%
Gårdhistorie	11	4,4%	123	8,9%
Kilder	26	10,4%	87	6,3%
Erhvervshistorie	14	5,6%	77	5,6%
Årsberetninger m.m.	42	16,8%	71	5,2%
Besættelsen	6	2,4%	60	4,4%
Fester, traditioner m.m.	10	4,0%	50	3,6%
Bygningshistorie	5	2,0%	42	3,1%
Kommunikation	6	2,4%	35	2,5%
Kirkehistorie	3	1,2%	23	1,7%
Landsbrugshistorie	3	1,2%	16	1,2%
Sognehistorie	3	1,2%	15	1,1%
Søfartshistorie	3	1,2%	14	1,0%
1536-1847	2	0,8%	8	0,6%
Socialhistorie	2	0,8%	8	0,6%
1945-	3	1,2%	8	0,6%
Brandvæsen	2	0,8%	6	0,4%
Skolehistorie	2	0,8%	4	0,3%
Dialekt	2	0,8%	2	0,1%
Andet	27	10,8%	103	7,4%
I alt	250	100,0%	1.377	100,0%

* Enkeltstående billeder, indholdsfortegnelser, vignetter etc. er ikke medtaget i optællingen.

problematik var kommunaldirektør i Løgumkloster kommune, Hans Holt, også inde på i samme nummer om end ud fra et andet udgangspunkt, da han skrev: »Lokalbefolkningen og byrådsmedlemmerne er denne gang – om muligt – endnu mere lokalpatriotiske end i 1970. Der er et stort behov for at skabe fælles helheder med respekt for og udgangspunkt i lokalområderne. Det er vigtigt ikke mindst i en geografisk stor enhed [Tønder] ... at der hurtigt føles fællesskab og opleves gensidig respekt i hele kommunen.« Senest har borgmester i Ny Aabenraa kommune, Tove Larsen, udtalt til Jydske Vestkysten: »Vi skal finde frem til en fællesskabsfølelse, en ny identitet og stolthed over den nye kommune.«

Det er i dette spændingsfelt mellem

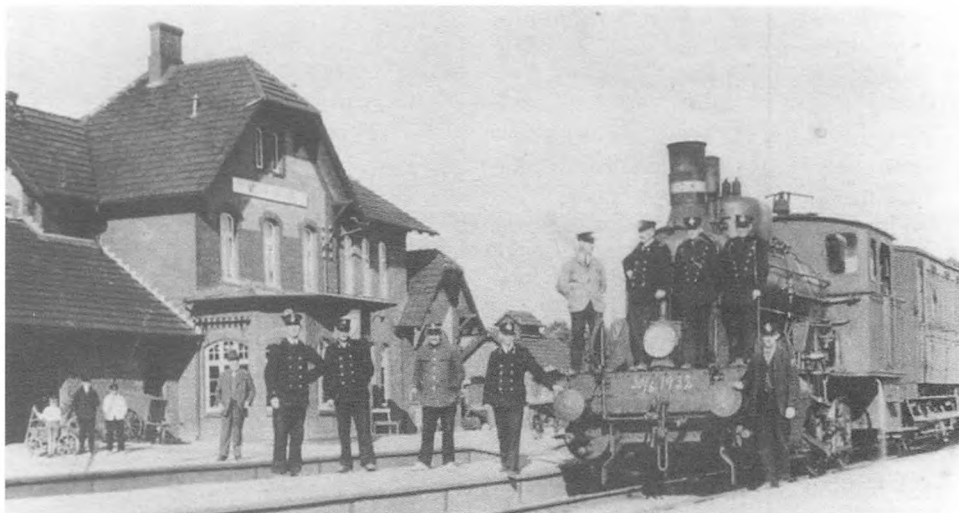
den fælles sønderjyske identitet og de nye kommuners forsøg på at skabe nye fælles kommunale identiteter, at de lokalhistoriske foreninger og arkiver fremover skal agere. Med ca. 60 lokalhistoriske foreninger og arkiver, der for en stor dels vedkommende har de gamle sognekommuner som deres rammer, kan det blive spændende at følge, hvorledes kommunerne vil vægte hensynet til den fælles sønderjyske kulturarv og identitet og den helt lokale kulturarv og identitet, som mange af disse foreninger er bærere af, samtidig med at kommunerne tilstræber at frembringe nye fælles kommunale identiteter.

Stedet som en kulturel konstruktion

At det sidste vil være overordentlig svært, lades man ikke i tvivl om, når

Søfarten bliver ofte set som en bibeskæftigelse ved siden af landbruget, selv om søfarten mange steder har spillet en meget stor rolle for såvel hertugdømmerne som Kongeriget. Det gamle Løjt er et af de årsskrifter, der hvert år minder os om søfartens betydning. Her er det fregatskibet »Calløe«, det første skib bygget på Kalvø. Foto: Museum Sønderjylland – Kulturhistorie Aabenraa.

De lokalhistoriske arkiver har generelt meget tætte netværk til de lokalsamfund, som de arbejder for, og en stor lokalhistorisk viden. Det er dog ikke altid, at denne viden rækker. I årbogen fra Sundeved 2005 finder man bl.a. dette billede af et damplokomotiv på stationen i Vester Sottrup fotograferet i 1932. Men hvem er personerne på billedet? Arkivet håber som mange arkiver bl.a. på denne måde at skaffe en større viden om deres historiske fotografier.

man ser de mange lokalhistoriske foreninger. De er dybest set udtryk for, at det gennem de sidste 36 år mange steder ikke har været muligt at skabe en fælles identitet inden for de eksisterende kommunegrænser fra 1970. Tværtimod har vi i hele landet, og særlig i Sønderjylland, oplevet et stærkt lokalhistorisk engagement inden for relativt små geografiske områder (f.eks. sognet) siden kommunalreformen i 1970. For Sønderjyllands vedkommende kommer dette engagement bl.a. til udtryk i de 20-30 lokalhistoriske årbøger, der hvert år udgives.

Det er måske ikke så underligt. Meningen om lokalhistoriens rolle og funktion er mange, men der er en udbredt opfattelse af, at lokalhistorien også har en ideologisk funktion. Den skal opbygge og vedligeholde en lokal identitet, ligesom historien på det na-

tionale plan skal opbygge en national identitet.¹ Lokalhistorien skal, som den norske historiker Jan Eivind Myhre har udtrykt det, fungere som »lokalsamfundets sement, det som binder individene til en fælles fortid og dermed til hverandre.«² I sin yderste form, som den bl.a. blev praktiseret i mellemkrigsårene, skal lokalhistorien også skabe en kærlighed til lokalområdet, med et fremmedord »topofili«, som i sidste ende skal styrke kærligheden til fædrelandet. Det var bl.a. Claus Eskildsens udtrykte formål med sit store hjemstavnsarbejde fra 1930'erne og frem til hans død i 1948. Det var han nu langt fra ene om. I Norge kan man bl.a. pege på en af lokalhistoriens pionerer i mellemkrigsårene, Lorens Berg, der mente, lokalhistorien skulle »... styrke slegtsfølelsen, hjemfølelsen og fædrelandskjærlighed og knytte ung og gammel fastere til hjemmets

egn og fældres land.«³ Men dermed bliver lokalhistorien vel også reduceret til et middel for et andet – nationalt – formål.

Heri ligger også, at vi ubevidst betragter vores lokalsamfund som et oplevet fællesskab mellem beboerne i det pågældende område. Dvs. at borgerne i Aabenraa skulle have et fællesskab med en historisk dybde, som borgere uden for Aabenraa ikke er en del af. Det er et fællesskab, som på en gang er geografisk meget begrænset, og som udelukker »de andre« uden for lokalsamfundet. Omvendt indebærer dette også, at folk uden for lokalsamfundet ikke deler dette fællesskab og dermed heller ikke det geografiske fællesskabs historie, men har deres eget geografisk definerede fællesskab. Her finder vi en væsentlig del af forklaringen på, at det er ekstremt vanskeligt at sælge lokalhistorisk litteratur til andre uden for lokalsamfundet på trods af bøgernes kvalitet samt bøgernes gode metodiske og teoretiske overvejelser.

Noget andet er så, at stedet med den norske filosof Anikken Greves ord »rommer ulike menneskelige fellesskap. Ingen er med i alle fellesskapene, kanskje er ingen med i nøyaktig de samme fellesskapene.«⁴ Men dermed smuldrer forudsætningerne for meget af det lokalhistoriske arbejde også, hvilket har fået den norske historiker Ola Alsvik til at betegne lokalhistorie som en myte, der hævder den påstand, at stedet er vigtigere end en lang række andre fællesskaber som f.eks. slægt, arbejde, etnicitet, køn m.v.. Med Ola Alsvik ord: »Slike myter forteller, hvor vi historisk sett kommer fra, og hvem vi er, og de skaper på den ene siden en god og inkluderende 'vi-følelse', for alle som er innenfor, men på den annen side en ekskluderende følelse av annerledeshet og mindreverdighet for alle som er

Hovedparten af den lokalhistoriske litteratur beskæftiger sig med de bofaste, men lokalsamfundet har aldrig været en statisk størrelse, men præget af konstant ind- og udvandring. Den tyske sociolog Nobert Elias har således talt om, at mennesker er bundet sammen af kæder med forskellige længder, som er gensidigt afhængige. Nogle steder er forbindelsen mellem disse kæder tættere end andre. Andre steder er relationer mellem disse meget tynde og til tider ikke eksisterende. Forbindelsen mellem disse kæder er afgørende for, hvor godt lokalsamfundets forskellige grupper er integreret i samfundet. Her ses gågaden i Liepaja, der blev bragt i Brian Nesgaards erindringer »Midt i en globalisering – en verden på godt og ondt«, som kan læses i Æ Hjuulspor. Foto: Privateje.

utenfor.«⁵ Det har i de senere år ikke overraskende givet anledning til en voldsom debat i de norske lokalhistoriske kredse. Ikke desto mindre er der en stigende international tendens til at se »stedet« som en kulturel konstruktion, også i norske lokalhistoriske kredse.⁶

Mens man i udlandet har beskæftiget sig med disse problemer, og der i Norge har været en intensiv debat om lokalhistoriens rolle og funktion de senere år, så fortsætter dansk lokalhistorie stort set, som om intet var hændt. En del af forklaringen kan være, at kommunerne i Norge traditionelt har været langt mere involveret i finansieringen af bygde- og gårdlitteratur, og problemerne dermed er langt mere synlige end i Danmark. Omvendt har kommunerne i Danmark gennem mange år været involveret i finansieringen af de kulturhistoriske museer og gennem de sidste tyve år også i stigende grad i de lokalhistoriske arkiver, mest markant i de store stadsarkiver. I den henseende er det tankevækkende, at dansk lokalhistorisk forskning stort set står jomfruelig i forhold til den internationale debat. Museernes kulturhistoriske forskning er derimod præget af stadig mere selvrefleksion og overvejelser om kulturarens rolle i samfundet, mens den lokalhistoriske forskning fortsætter som hidtil. Her kan det især undre, at etableringen af de mange store og professionelt drevne lokalhistoriske arkiver gennem de sidste 20 år ikke synes at have givet anledning til kritisk selvrefleksion hos de ansatte arkivarer.

De lokalhistoriske årbøger

Kommunalreformen 2007 kunne være en passende anledning til en sådan selvrefleksion. Ser man på de lokalhistoriske årbøger 2005, så har udsigten til nye, store kommuner endnu ikke sat sit præg på årbøgerne, på nær enkelte små artikler om kommunestyret fra 1867 til 1920. At dømme ud fra de lokalhistoriske foreninger og arkivers succes i Sønderjylland, så har de dog en træfsikker fornemmelse af, hvad beboerne i lokalsamfundet ønsker. Det er i lighed med tidligere år helt overvejende artik-

ler, som sætter individet eller slægten i centrum. Som det har været tilfældet gennem de sidste ti år, udgør erindringsstoffet sammen med biografierne ca. halvdelen af stoffet, suppleret af gårdhistorie og kildegengivelser, som for sidstnævntes vedkommende helt overvejende er avisudklip, saksat fra de store sønderjyske aviser. Tager man endvidere beretningsstoffets betydelige vægt i betragtning, så udgør den øvrige del af årbogsstoffet en meget begrænset del.

De sønderjyske årbøger er på godt og ondt »folkets« årbøger. Der er næppe nogen andre steder, hvor en så bred del af befolkningen kommer til orde og bliver læst af så mange. Her får vi engagerede skildringer af »for os andre« kendte og ukendte personers liv og dagligliv. Her kobles læseren sammen med de mange skæbner og livshistorier i et lokalt historisk fællesskab med en – om end kort – historisk dybde. Her er historier og livshistorier, der mange steder vil blive læst med glæde og en følelse af fællesskab med de øvrige indbyggere i lokalsamfundet. Det er dygtigt gjort.

Men alting har en pris. Bagsiden er, at »vi andre« under læsningen ofte føler os uden for dette fællesskab, der til tider lukker af omkring sig selv med personnavne, steder og begivenheder koblet sammen i en fælles historie, en forståelsesramme, hvis historiske relevans kan være vanskelig at forstå, når man ikke er en del af det lokale fællesskab.

Afrunding

Mens vi venter på kommunalreformen, kan vi overveje lokalhistoriens fremtid i de kommende geografisk store kommuner. Selv om kommunerne er blevet langt større og fremover vil rumme mange lokalhistoriske arkiver, så er der

Efter kommunalreformen i 1970 er de ca. 60 lokalhistoriske arkiver blevet en del af det sønderjyske kulturliv som sikrer den lokale kulturarv, for eftertiden. Samtidig medvirker de også til at bevare lokalsamfundenes identitet og deres historiske dybde. Her er det gråstenæbler, der pryder forsiden på årbogen fra Gråsten 2005.

intet, som tyder på, at vi vil få færre lokalhistoriske arkiver og foreninger, med mindre man politisk satser meget stærke virkemidler for at reducere antallet. Store dele af den lokalhistoriske interesse og det lokalhistoriske engagement kan ikke trives i så store administrative enheder, men hører uløseligt sammen med geografisk små sluttede fællesskaber.

Årbøger

Årsskrift – 2006. 40 s., ill. Udg. af Lokalhistorisk Arkiv for Augustenborg kommune.

Historisk årbog for Bov og Holbøl sogne. Årg. 28, 2005. 88 s., ill. Udg. af Historisk Forening for Vis Herred og Bov Museum.

Lokalhistorisk Forening for Bevtoft og Tirslund Sogne. Årsskrift med lidt aktuelt fra arkivet 2006. 32 s., ill.

Æ Hjuulspor 2005. 3. årg. 90 s., ill. Udg. af Lokalhistorisk arkiv, Bredebro.

Egen sogns Lokalhistoriske Forening. Årsskrift 2005. 48 s., ill.

Årsskrift 2005. Ensted Sogns Lokalhistoriske Forening. 64 s., ill.

Historisk Årbog for Felsted Sogn. Nr. 23, 2005. 96 s., ill.

Årsskrift 2005. 40 s., ill. Udg. af Lokalhistorisk Arkiv for Gram og Omegn.

Historisk Forening for Graasten by og egn. Årsskrift 2005, nr. 31. 76 s., ill.

»Barndoms minder fra Hejls og Omegn 1910-23« af Svend Jørgensen. Udg. af Lokalhistorisk Forening og Arkiv for Hejls-Hejlsminde 2005.

Hoptrup sogns Lokalhistoriske Forening 2005, 22 årg. 48 s., ill.

Årsskrift nr. 24 – 2006. 40 s., ill. Udg. af Lokalhistorisk Forening for Hørup Sogn.

Lokalhistorisk Forening for Jegerup Sogn 2005. 48 s., ill.

Historisk Forening for Løgumkloster Kommune. Årsskrift 2005. 28 s., ill.

Det gamle Løjt bd. 25, 2005. 111 s., ill. Udg. af Løjt Lokalhistoriske Forening.

Lokalhistorisk Forening for Oksenvad og Omegn 2006. 32 s., ill.

Historisk Årbog for Rødding-Eggen 2005. 112 s, ill. Udg. af De lokalhistoriske arkiver og foreninger i Rødding kommune.

Fra Rødekro kommune 2005. 160 s., ill. Udg. af Lokalhistorisk Forening for Rødekro kommune.

»Slægten på Vraagaard«. Fra Skærbækegnens Fortid nr. 20, 2006. Udg. af Historisk Forening og Skærbæk Museum. 24 s., ill.

Skrift for Historisk Forening for Sundved 2005. 96 s., ill.

Årbog 2005 for Lokalhistorisk Forening for Vojens Kommune, 19 årg. 66 s, ill.

Lokalhistorisk Forening for Vonsbæk Sogn. Årsskrift, 2. årg. 2005. 20 s., ill.

Glimt. Fra Øster Lindet sogns historie – nr. 19. 12 s., ill. Udg. af Øster Lindet lokalhistoriske Forening 2005.

Litteratur

Inge Adriansen og Palle Ove Christiansen (red): »Forskellige mennesker?« Ebeltoft 2003.

Elizabeth Boa and Rachel Palfreymann: »Heimat – a German Dream. Regional Loyalties and National Identity in German Culture 1890-1990«, Oxford 2000.

Ida Bull: »Regionhistorie og regional identitetsbygning« i: Heimen, bd. 43, 2006, s. 83-92.

Ann Emilsson og Sven Lilja (red): »Lokala identiteter – historia, nutid og framtid«, Uppsala 1998.

Heidrun Friese: »Identities. Time, difference and boundaries«, New York og Oxford 2002.

Carina Kullgren: »Ack Värmeland. Regionalitet i diskurs och praktik«, Göteborg 2000.

Britt Mæhlum, Dagfinn Slettan og Ola Svein Stugu: »Stedet som kulturell konstruksjon«, Trondheim 1999.

Jan Eivind Myhre: »Verdien av lokalhistorie. Lokalhistorien mellom bevisstgjøring og matnytte« i: Heimen, bd. 4, 1994, s. 227-235.

Einar Niemi: »Identitet i historieforskningen – begrepsbruk og bevisstgjøring. En forskningshistorisk skitse« i: Heimen, bd. 43, 2006, s. 93-108.

Frederik Persson: »Den farliga halvön. Användandet av historia i dagens skånska regionalism« i: Scandia, bd. 70, s. 2004, s. 263-284.

Aud Mikkelsen Tretvik: »Lokal og regional historie«, Oslo 2004.

Noter

1. Otta Dahl: »Problemer i historiens teori«. Oslo 1986, s. 98-99.
2. Jan Eivind Myhre: »Verdien av lokalhistorie« i: Heimen, bd. 4, 1994, s. 227.
3. Ola Alsvik: »Identitetsskapning i lokalhistorien – et mangetydig prosjekt« i: Heimen, bd. 41, 2004, s. 277.
4. Her refereret efter Steiner Aas: »Konstruksjon av byfelleskap og byidentitet – om identitetsskapning i lokalhistoria« i: Heimen, bd. 38, 2001, s. 168.
5. Ola Alsvik: »Identitetsskapning i lokalhistorien – et mangetydig prosjekt« i: Heimen, bd. 41, 2004, s. 277.
6. Et godt eksempel er Brit Mæhlum, Dagfinn Slettan og Ola Svein Stugu: »Stedet som kulturell konstruksjon«, Trondheim 1999.

Tobaksproduktion i Kummerlev 1942-1947¹

Af HANS THOMSEN

Blandt de mange artikler i de sønderjyske årbøger kunne man i Æ hjuulspor fra Bredebro læse denne artikel om tobaksproduktion i Kummerlev under besættelsen og de første år derefter. Artiklen bringes med tilfaldelse fra årbogsredaktøren og forfatteren.

Forord

Normalt vil man ikke umiddelbart forbinde egnen omkring Kummerlev med tobaksdyrkning. Ikke desto mindre var det det, der skete under krigen 1940-45.

Denne lille fortælling kan måske bidrage som et minde om en i alle måder ulykkelig tid for vort samfund, men også fortælle om, hvordan der i alt det ulykkelige også forekom situationer, der viser menneskelig foretagsomhed og opfindsomhed i en trængt situation.

Tobaksproduktion i Kummerlev 1942-47

Det varede ikke længe efter krigsudbruddet i september 1939 og senere Danmarks besættelse den 9. april 1940, før der blev mærkbar mangel på mange varer. Mange livsfornødheder kom på rationsmærker, men tobakken kom ikke på mærker. Der blev bare mindre og mindre af den.

På det tidspunkt var man ikke så fiksere af tobakkens skadelige virkninger, som man er nu. Med et årsforbrug på 1,8 kg. pr indbygger her i landet og ca. 7.000 mennesker beskæftiget i tobaksindustrien (o.1930) var det bestemt en industrigren, man regnede med, og så har vi ikke nævnt beskatningen af dette luksusforbrug, som staten for længst havde opdaget.

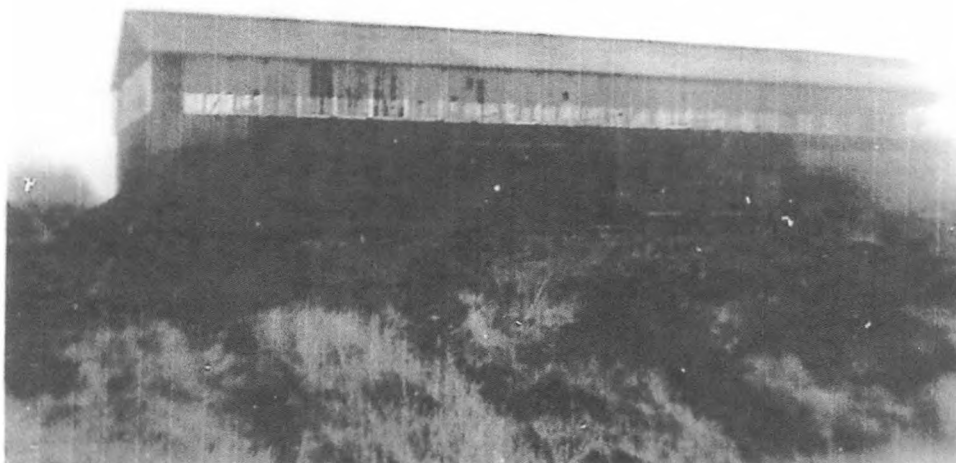
Man nød tobakken som røgtobak i lange og halvlange piber, som shagto-bak (shag = fint skåren) i mindre piber. Og så var der cigarerne.

En god cigar med spids, hvortil man havde et mere eller mindre kunstfærdigt værktøj, hvormed man mere eller mindre rituellet fjernede denne spids, var højdepunktet efter enhver god middag. Til mere almindelig brug havde man cerutterne (uden spids) og så de endnu mindre og slankere cigarillos, som også damer røg. Ved siden af dette havde man så cigaretterne, som også dengang tegnede sig for et stort forbrug.

Det er klart, at man ret hurtigt begyndte at se sig om efter måder, hvorpå man kunne afhjælpe mangelen på dette almindeligt anerkendte nydelsesmiddel.

Egentlig var der ikke noget i vejen for, at tobaksplanten (*Nicotiana tabacum* el. *rustica*) kunne gro her i landet. Den havde dog den egenskab, at kvaliteten af tobakken steg med varmere klima. Men i en nødsituation kunne man jo nok lære at leve med det. Og det varede da heller ikke ret længe, inden de første tobaksplanter begyndte at dukke op hist og her i et læfyldt hjørne af haven.

I Bredebro i det nuværende Søndergade 2 boede Hans Schmidt. Han var repræsentant for Krog's Margarine i Ribe, og hed som følge deraf i daglig tale kun: »Margarine Schmidt«. Han har sikkert ret hurtigt anet en mulighed for fabrikation og forretning i tobaksmangelen, for allerede i 1941 begyndte

Tørreladen eller »æ tobakslaj« hos gårdmand Chr. Riggelsen, Kummerlev. Billedet fra 1945 er taget fra øst mod vest. Foto: Privateje.

han i det små med tobaksavl på gården Flesborg i Søgård pr. Løgumkloster.

Han fik forbindelse til C.W. Obels Tobaksfabrikker, og derfra har man øjensynlig vist interesse for et nærmere samarbejde. For 1941/42 indgik Hans Schmidt aftale med grd. Chr. Riggelsen i Kummerlev (Kummerlev 9) om leje af et areal på ca. 4 ha. af Chr. Riggelsens jorder syd for landevejen Bredebro – Løgumkloster. Prisen for arealet androg 200,- kr./ha., mere end Chr. Riggelsen skulle betale i leje af en kogsfenne pr. ha.

Desuden aftalte man, at der vest for Riggelsens ejendom, i umiddelbar nærhed af denne, skulle opføres en tørrelade. En lade med en længde på 28 m og 10 m i bredden samt 9 m i højden. Oven på tømmerkonstruktionen blev den beklædt med forskallingsbrædder med afstand imellem, så det tillod ventila-

tion. Oppe under udhænget var der en række vinduer, ca. 1 1/2 – 2 m i højden hele vejen rundt, så lysindfaldet var godt. Taget blev beklædt med pap, og hele herligheden blev malet svenskrød.

Opførelsen stod L. Nielsen Jepsens Byggeforretning for, og arbejdet blev i hovedsagen udført af tømmervendene Laue Bill og Niels (»Nitte«) Hansen. Det kostede 7000 kr. at opføre tørreladen, og ifølge kontrakten skulle den tilfalde Riggelsen kvit og frit, når der ikke længere blev dyrket tobak.

Det var forudsat, at der skulle dyrkes tobak efter tobak på det samme areal år efter år. Gødning til planterne skulle der jo også helst til, men kunstgødning var pga. krigssituationen ikke på markedet, og staldgødningen, Riggelsen havde til rådighed, kunne han let bruge på gårdens øvrige areal. Problemet løste Hans Schmidt ved at opkøbe stald-

gødning hos bønderne i kogene syd for Højer. Gødningen blev hentet og bragt til Kummerlev af vognmand Anders Gjelstrup, der boede i Kirkegade. (Far til nu afdøde isenkræmmer Jørgen Gjelstrup). Arbejdet med pløjning og harvning af plantearealet tog Riggelsen sig af.

Til selve arbejdet med tobakken havde Hans Schmidt ansat et hold på fem damer fra Bredebro.

Det var:

Grethe Petersen:

Kaldet »Grethe Vejmand«. Var gift med Peter Petersen, der var vejmand.

De boede på Borgvej. Hun var leder af holdet.

Elvine Jacobsen:

Kaldet »Vinne«. Datter af smedemester Eskild Jacobsen og Marie i Brogade.

Senere gift Lassen og boede i Vinum. Ved ægtefællens død flyttede hun tilbage til Bredebro og bor nu i sine forældres hus i Brogade.

Kirstine Møller:

Boede på Bakkevej i et hus over for forsamlingshuset. Huset er nu fjernet. Hun betjente i mange år en varmerulle og maskede også strømper op for folk.

Cathrine Nielsen:

Kaldet »Tinne«. Var gift med Anton Nielsen, og de boede i Brede Bygade.

Andrea Simonsen:

Gift med Niels Simonsen, og de boede på Borgvej.

De udgjorde det faste hold, der altid var beskæftiget i tobakken. Ved indtræden af spidsbelastninger blev der sommeti-

Mellem tørreladen og landevejen havde Riggelsen køkkenhave. Det er Andre Riggelsen på elleve år, der her er ved at tilse sin private tobaksavl. I baggrunden ses tørreladen. Til højre ses gavlen af staldbygningen. Billedet er taget i 1945. Foto: Privateje.

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

Udgivet af
Historisk Samfund for Sønderjylland

Redaktion:
Kim Furdal
Lennart S. Madsen
Elsemarie Dam-Jensen

82. årgang
2006

Indhold

<i>Appel, Charlotte: Renæssancebegrebet</i>	84
<i>Bendtzen, Steen Ory og Jan Kock: Demonstrationskasser og kunstglas fra Flensborg Glasværk 1885</i>	171
<i>Bertelsen, Thomas: Haderslevegnens desorienterede kirketårne</i>	11
<i>Bladt, Anna: En rejse til Sjælland og Møn i juni 1898</i>	21
<i>Bork, Dagmar: Når mindet bliver levende</i>	60
<i>Bork, Dagmar: Sygehuse i Sønderjylland</i>	258
<i>Christensen, Lisbeth: Nye undersøgelser af Olgerdiget – en langvold fra jernalderen</i>	3
<i>Dragsbo, Peter: Kister og samlere</i>	115
<i>Fabricius, Wilhelm L.: Det sydlige Jyllands natur på nettet</i>	230
<i>Furdal, Kim: Hvad blev der af Tønder Statsseminariums bogsamling</i>	219
<i>Furdal, Kim: Spillet om Sønderjylland set gennem avisspalterne</i>	268
<i>Furdal, Kim: Landsstævnet i 1928 mellem idræt og politik</i>	299
<i>Furdal, Kim: De lokalhistoriske årbøger 2005</i>	306
<i>Gregersdorff-sølv?</i>	19, 121
<i>Hansen, Hans Schultz: Bjolderup under krig og besættelse 1940-1945</i>	138
<i>Havsteen-Mikkelsen, Mette: Christian Minks statshusmandsbrug i Skovbølling</i>	28
<i>Holt, Hans: Kommunesammenlægninger 1920, 1970 og 2007</i>	285
<i>Jessen, Jørgen Toft: Arkitektur og kirkeinventar</i>	92
<i>Jessen, Jørgen Toft: Sønderjyske rådhus</i>	279
<i>Johnsen, Axel: Bondehøvedingen fra Strukstrup</i>	148
<i>Jørgensen, Trine Skovlund: Reguleringen af den sønderjyske hesteavl i 1700-tallet</i>	224
<i>Karup, Svend Åge: Carstens' Samling på CVU Sønderjylland 2006</i>	211
<i>Kock, Jan og Steen Ory Bendtzen: Demonstrationskasser og kunstglas fra Flensborg Glasværk 1885</i>	171
<i>Krause, Tilo: Madlavning i kongens navn</i>	131
<i>Madsen, Lennart: Hercules von Oberberg</i>	100
<i>Madsen, Orla: Museum Sønderjylland</i>	58
<i>Mathiesen, Henning: Sønderborgs tidlige historie</i>	48
<i>Mortensen, Ann Merete og Søren Mikael Møller: Sten- og jorddiger i Sønderjyllands Amt</i>	189
<i>Møller, Søren Mikael og Ann Merete Mortensen: Sten- og jorddiger i Sønderjyllands Amt</i>	189
<i>Nørr, Erik: Udvidet undervisning på Broagerland i 1920'erne</i>	179

<i>Pálfi, Lorán-Levente: Sønderjyske ordbøger</i>	193
<i>Philipsen, Kresten: Sønderjyllands Amt</i>	252
<i>Thomsen, Hans: Tobaksproduktion i Kummerlev 1942-1947</i>	314
<i>Witte, Frauke: Slesvig-Holstensk keramik i renæssancen</i>	109
<i>Witte, Jørgen: Aabenraas oprindelse</i>	43

Faste rubrikker

Det sker- på Museum Sønderjylland.....	36, 76, 124, 164, 204, 244, 292, 332
Set og sket i grænselandet- Grænselandskronik (H.E. Sørensen).....	66, 154, 232, 319
Redaktionen	83, 251

Bagsiden om forsiden

Danmarks middelalderlige kirketårne (Thomas Bertelsen)	40
De sønderjyske købstæders opståen (lsm)	80
Dronning Dorothea (Vivi Jensen)	128
Flensborg Glasværk (Jan Kock).....	208
Privilegiesamfundet (kf)	168
Sønderjyllands første bogtrykker (lsm)	248
Vægtæppet i amtsrådssalen (Ove Mogensen)	296
Tobaksindustri (Leif H. Nielsen)	336

Redaktionens signaturer: kf = Kim Furdal, lsm = Lennart Secher Madsen,
edj = Elsemarie Dam-Jensen

Bognyt

75 års jubilæum. 1929-2004. Padborg og Omegns Brugsforening, red. Hans Henrik Galle (H.E. Sørensen)	35
600 spørgsmål og svar om grænselandet (Inge Adriansen)	206
Adriansen, Inge og Henrik Skov Kristensen: Als og Sundeved 1940-45 (kf)	38
Adriansen, Inge og Birgit Christensen: Et kristeligt, kongeligt, fyrsteligt fangenskab. Regnskaber fra Sønderborg Slot fra Christian 2.'s tid (lsm)	74
Adriansen, Inge og Matthias Scharlt: Erindringssteder nord og syd for grænsen (Britta Bargfeldt)	294

<i>Alsingergildet: Alsisk skriftsprog – Vejledning i skrivemåde</i> (Karen Margrethe Pedersen).....	78
<i>Andersen, Mette Lund: Grænsen i hverdagen – grænsen i hovedet</i> (Anker Thygesen).....	74
<i>Andersen, Poul: Graasten- et slot og et sogn (kf)</i>	242
<i>Bender, Vagn: Danfoss Hydraulik gennem 40 år (Leif H. Nielsen)</i>	246
<i>Bonn-Erklæringen og de unge. Elevberetninger fra Duborg-Skolen 2005,</i> ved Lars N. Henningsen (Carsten Yndigeegn)	34
<i>Buch, Jørn: Synnejsk historie. Sønderjyllands historie fortalt for</i> børn & voksne (Hans Schultz Hansen).....	166
<i>Burchardt, Jørgen: En dansk bushistorie – Busbyggeri på Aabenraa</i> Karosseri 1930-2004 (Asser Amdisen)	163
<i>Christensen, Birgit og Inge Adriansen: Et kristeligt, kongeligt, fyrsteligt</i> fangenskab. Regnskaber fra Sønderborg Slot fra Christian 2.'s tid (lsm)	74
<i>Dedenroth-Schou, Poul og Vivi Jensen: Koldinghus – Grænseborg –</i> Kongeslot– Ruin– Museum (edj)	162
<i>Dissing, Erling: Den hovedløse præst– og andre folkesagn fra</i> Løjt Land (kf)	242
<i>Duus, Mogens: »Perle« – Toget til Paradis og Sibirien (Steen Ousager)</i>	202
<i>Friesisch an dänischen Schulen in Nordfriesland – Friisk aw dânsche</i> schoule. Ergebnisse einer Untersuchung des Friessischen Seminars an der Universität Flensburg, red. Steensen (Hrsg.) (Karen Margrethe Pedersen).....	75
<i>Furdal, Kim: Erhvervsuddannelser i Grænselandet. Aabenraa Tekniske</i> Skole 1920-1993 (Karl Erik Olesen)	126
<i>Furdal, Kim og Jørgen Toft Jessen: Sønderjyske mejeribygninger</i> (Anker Thygesen).....	162
<i>Gregersen, Frands: Jomfru Fanny– og hendes tid (Hanne Christensen)</i>	206
<i>Gregersen, Frands: Herlige Løjt Land – Historier med turforslag</i> (Karl Erik Olesen).....	122
<i>Hansen, Hans Schultz: Hjemmetyskheden i Nordslesvig 1840-1867</i> (Jørn Buch).....	330
<i>Henningsen, Lars N.: Flensborgskibe 1790-1850 (Asser Amdisen)</i>	166
<i>Jensen, Vivi og Poul Dedenroth-Schou: Koldinghus – Grænseborg –</i> Kongeslot – Ruin – Museum (edj)	162
<i>Jessen, Jørgen Toft og Kim Furdal: Sønderjyske mejeribygninger</i> (Anker Thygesen).....	162
<i>Jørgensen, Peter Jordt: Christian 2.– mellem middelalder og</i> renæssance (lsm).....	122

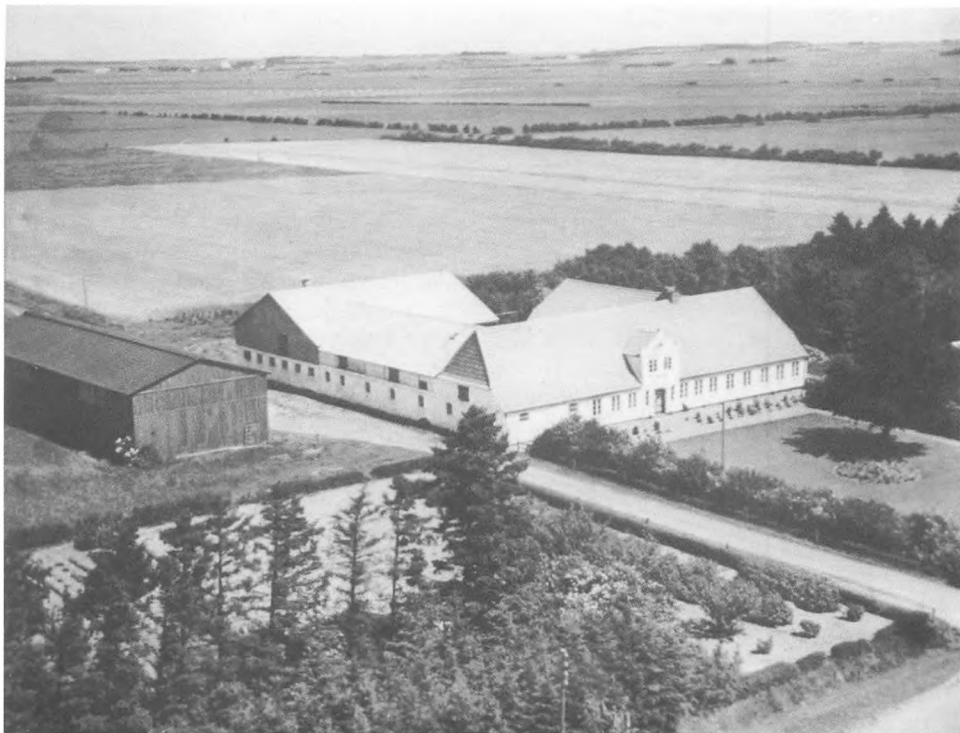
<i>Kelm, Bert: Rømø– et vesterhavspræget samfund. Bind IV.</i>	
Ejendomme i Kongsmark og Kirkeby ejerlav (<i>Britta Bargfeldt</i>)	166
<i>Kristensen, Henrik Skov og Inge Adriansen: Als og Sundeved 1940-45 (kf)</i>	38
<i>København-Bonn erklæringerne 1955-2005. De dansk-tyske mindretalserklæringers baggrund, tilblivelse og virkning, red. Jørgen Kühl (Anker Thygesen)</i>	294
<i>Maarup, Birgit: Rømø Andelskasse, 100 års jubilæumskronike 1904-2004 (kf)</i>	163
<i>Matthiesen, Johannes og Martin Reimers: Da krigen kom til Kragelund (kf)</i> ...	78
<i>Mindesmærker, monumenter m.m. i Gråsten Kommune (kf)</i>	243
<i>Nielsen, Kirsten Grau: Andreas Grau og Sønderjylland. Midt i striden 1906-1935 (Axel Johnsen)</i>	123
<i>Nordby, Ib: Det glemte mytteri – soldatermytteriene i 1953 (Bent Vedsted Rønne)</i>	38
<i>Rasmussen, René: Front og Bro. Flensborg Avis i spil mellem Danmark og Tyskland 1930-1945 (Jørgen Kühl)</i>	334
<i>Reimers, Martin og Johannes Matthiesen: Da krigen kom til Kragelund (kf)</i> ...	78
<i>Rønne, Bent Vedsted: Kløften Festival i 25 år (kf)</i>	34
<i>Rønne, Bent Vedsted: Mellem to fronter – Arbejderbevægelsens historie i Haderslev 1873-1940 (Birgitte Thomsen)</i>	331
<i>Sandbeck, Thorkild: I orgeltonernes verden (Hans Christian Hein)</i>	243
<i>Schartl, Matthias og Inge Adriansen: Erindringssteder nord og syd for grænsen (Britta Bargfeldt)</i>	294
<i>Schlaber, Gerret Liebing: Sozialpolitik im Schleswiger Land 1840-1880 (Birgitte Thomsen)</i>	246
<i>Slesvig, Preussen, Danmark. Kilder til sønderjysk forvaltningshistorie. Bd. IV (Bent Vedsted Rønne)</i>	242
<i>Skoleliv & Landsbyliv. Møgeltønder Skole 1904-2004, red. Peter Skaanild og Marinus Jensen (kf)</i>	35
<i>Steensen, Thomas: Im Zeichen einer neuen Zeit. Nordfriesland 1800 bis 1918 (Britta Bargfeldt)</i>	203
<i>Spillemanden C. Jensen. Folkemusikken og den folkelige sang i Sønderjylland (Rene Rasmussen)</i>	206
<i>Sønderjydsk Malersammenslutning af 1935, red. Carl Heydenreich og Svend Aage Dahl (Ole Jul)</i>	162
<i>Westphalen, Andreas: Flensburger Fördeschiffahrt 1866-1975. Eine Ära und ihre Relikte (Henrik J. Møller)</i>	202

Stedfortegnelse

- Abkær mose 231*
Agerskov 86*, 97ff*
Aller 277
Almsted 23ff*, 52
Almstrup 4
Als 198ff, 274
Alslev 285
Alssund 49ff
Altona 119, 172
Angel 148ff, 195ff
Anklam 55
Arkona 48ff
Asset 285
Augustenborg 61, 254,
258ff, 281
Augustenborg Fjord 50
Ballum 236
Bedsted 285ff
Bevtoft 17, 99, 277f
Bjerndrup Mølleå 3
Bjerning 276f
Bjolderup 138ff*
Bolderslev 7, 139ff*
Bornhöved 52ff*
Bov 64, 273, 281ff*
Bovrup 142
Bramming 272f, 290
Brede Å 68*
Bredebro 271ff, 284, 290,
314ff
Bredsted 119f
Breklum 120
Bremen 116
Bro 50ff
Broager 120, 179ff*
Brundlund 106f
Burg 120
Cathrinesminde 256
Christiansfeld 61f*, 269ff,
282ff, 336
Danzig 116
Demmin 55
Draved 285
Drejø 144
Dybbøl 238*, 256, 299f*
Dynt 180ff
Dødstrup 116
Eckernförde 80, 116, 152,
324
Egernsund 180ff
Ejderen 149f
Ejsbøl 10
Ellum 142, 285
Elstrup 52
Emden 116
Emmerlev Klev 156f*
Esbjerg 272f, 320
Femern 120, 152
Fjelby 52
Fjelstrup 276f
Fjolde 197
Flensborg 63, 80, 111ff*,
116ff, 133, 148, 169*,
171ff*, 208, 219, 228f,
257ff, 324, 327*
Fredericia 336
Frederiksborg 89*, 117f
Frederiksstad 152
Frøslev 254*
Föhr 118ff
Fårhus 9
Gammelgab 180ff
Gottorp 19, 106, 119,
133ff, 248
Gram 236*, 264ff, 270ff,
282ff, 290
Grarup 11ff*
Greifswald 55
Grøngård 104f*
Gråsten 258ff, 274f, 281
Gåskær 138
Haderslev 17, 41*, 60ff*,
68, 80, 94ff*, 100ff*,
113, 149*, 211ff, 219,
233*, 253f, 258ff*,
268ff*, 279ff*, 287, 299,
306, 324, 336
Haderslev Fjord 10, 11,
80
Halk 11ff*, 99
Hamborg 119ff
Hashøj 287
Havnbjerg 51, 115*
Havneby 73*
Hedeby 51, 80
Helgoland 152
Herning 224
Hillerød 100
Hjerndrup 11ff*, 276f
Hjolderup 139
Hjordkær 96ff*, 145f*
Holme 285
Husum 80, 112ff*, 116,
324
Højer 258, 271ff, 281, 290,
316
Højst 285
Iller 180ff
Itzehoe 228f
Kalvø 308*
Kegnæs 49ff
Ketting 48ff
Kiel 118f, 257
Klinting 52f

Kliplev 229, 287*
 Kløjning 285
 Kolding 61, 147, 269ff,
 307
 Koldinghus 107*, 128
 Kollund 64
 Kongeåen 271*
 Korsør 21*
 Kronborg 89*, 101
 Kummerlev 314ff*
 Kværs 323*
 København 119, 131f
 Langesø 52
 Leck 258
 Ligård 5ff
 Lunderskov 269f
 Lundtoft 273f, 282ff
 Lübeck 51ff, 248
 Lysabild 52
 Læk 324
 Løjt Kirkeby 1*
 Løgumgårde 254
 Løgumkloster 45, 68f*,
 191f, 226ff*, 258, 271ff,
 284, 285ff*, 315
 Lønborg 64*
 Meldorf 119
 Mellerup 138
 Middelfart 265
 Mjels 52
 Møgeltønder 129, 288
 Mårbæk 285
 Neuengamme 146
 Niebøl 258, 320
 Nordborg 49ff, 61, 268
 Nyborg 101, 120
 Nydam 10
 Nybøl 51, 115*, 184
 Næstved 116
 Nørrelund 254
 Nørre Løgum 285
 Nørre-Rangstrup 270ff,
 282f, 287ff
 Oksbøl 51
 Ormstoft 48
 Oslo 171ff
 Padborg 147
 Perbøl 138
 Porsbøl 7
 Porså 7
 Poulskro 7
 Raved 138
 Rebbøl 138ff*
 Rejsby 236, 256
 Rendsburg 120, 152
 Ribe 45, 80, 116, 255,
 271ff, 290f
 Ribelund 254f
 Roskilde 128
 Rødding 191f*, 270f,
 282ff
 Rødebro 273f, 284, 290
 Røllum 146
 Rømø 116, 156
 Rømø Havn 73*
 Sdr. Brarup 324
 Sdr. Vilstrup Strand 63
 Skelde 180ff*
 Skodsbøl 180ff
 Skovbølling 28ff*
 Skrydstrup 62, 96, 143,
 235*
 Skærbæk 72*, 116, 271f,
 290, 321
 Slesvig 19, 51ff, 61, 80,
 118ff*, 148f, 248, 324
 Slien 80
 Smedager 138
 Steg 49ff
 Stepping 11ff, 277
 Stevns Klint 24*
 Stettin 55
 Stralsund 55
 Strukstrup 148ff*
 Sundeved 282
 Sønderborg 22, 48ff*,
 61ff, 68, 80, 92ff*, 101ff,
 116ff, 128, 131ff, 253ff,
 258ff*, 268ff*, 280f*,
 287, 300, 306, 320*,
 322*, 323
 Thorsbjerg 10
 Tinglev 3f, 69, 160*, 271ff,
 282f*, 290, 323
 Tislund 277
 Todsøl 138
 Toftlund 96ff, 152, 278*,
 283
 Tontoft 49
 Trehøje 287
 Trøjborg 95f, 105*
 Tyrstrup 11ff*, 277
 Tønder 19, 45, 68f, 80,
 94ff*, 102ff*, 129, 211ff,
 219ff*, 234*, 237*,
 252ff, 258ff*, 268ff,
 279ff, 287ff*, 306f, 320f,
 324*
 Tønning 152
 Uge 5ff
 Ulkebøl 52
 Ullerup 64
 Urnehoved 3ff, 139ff
 Valsbøl 63
 Varnæs 44, 142
 Vedsted 58*
 Vejen 307
 Venedig 173
 Vester Anflod 152
 Vester Sottrup 309*

Vibøge 52	Wyk 258	252*, 253ff, 258ff*,
Visby 95f*	Øster Løgum 9	268ff*, 280f*, 287, 296,
Vojens 268ff, 283f	Østerholm 106	306f*, 323f, 336
Vollerup 138ff	Øster Terp 285	Aabenraa Fjord 44f
Westerland 258	Aabenraa 43ff*, 61, 66*,	Aastrup 93ff*
Wevelsfleth 116	68f, 71*, 76*, 80, 83*,	
Wismar 55	138ff, 149, 158*, 249*,	* = billede

Luftfoto af Riggelsens gård i Kummerlev fra omkring første halvdel af 1950'erne. Man ser tørreladens placering i forhold til gårdens øvrige bygninger. Ligeledes ser man tidens tand arbejde på laden. En stor del af de øverste vinduer er erstattet med brædder. Foto: Privateje.

der ansat nogle løsarbejdere i kortere perioder.

Omkring 1. maj 1942 gik man i gang. Markerne var pløjede og harvede, og planterne kom med toget til Bredebro station. Planterne er uden tvivl blevet besørget gennem C. W. Obels Tobaksfabrikker. Der var to slags: En, man kaldte »Burley«, der blev brugt som røgtobak, og en anden, kaldet »Habana«, der var mørkere og skulle bruges som dæklblade til cigarene.

Man plantede tobaksplanterne med jordskokker (*Helianthus tuberosus*) imellem. Disse jordskokker skulle tjene som »ammeplanter« for tobaksplanterne, da disse var ret vindfølsomme i den

første tid. Det var et stort arbejde at få alle disse planter i jorden på 4 ha. Alt var håndarbejde, og der skulle gode rygge til. Senere kom så renholdelsen. Det skete med hakkejern. Man rensede ikke med hesterenser mellem rækkerne. Jordskokkerne skulle også fjernes, da de ret hurtigt var i vejen. Så der var arbejde nok for damerne det meste af sommeren.

Omkring 1. august var planterne efterhånden så høje og bladene så udviklede, at man kunne begynde at plukke fra neden på planterne. Nu var der plantet sådan, at der med mellemrum var smalle veje igennem, hvor en hest med en let arbejdsvogn kunne bevæge

sig. Damerne plukkede så bladene og bragte dem ud på vognen, og de blev så kørt hjem i tørreladen. Et arbejde, Riggelsens sønner, Hans (15-18 år), Johan (13-16 år) og Andre (8-11 år) ikke var ked af at tage del i.

Hjemme i laden blev tobaksbladene »syet« på snore og hængt til tørre tæt sammen fra gulvet til op under taget, med gange i mellem, så man kunne tilse det hele. Nålene, man brugte, lignede nedstrygerklinger, flade og spidset til i den ene ende og med et »øje« i den anden ende, hvor snoren, bladene skulle hænge på, var fastgjort. Snoren var af en speciel beskaffenhed. Det skulle måske modvirke, at den rådne for let.

En god måned senere, ca. 1. september, var man normalt klar til at gå i gang med anden og sidste gang plukning, sådan at indhøstningen var afsluttet omkring midten af oktober.

Tilbage på marken stod de mandshøje planter uden blade. Noget til at findele og ødelægge dem med havde man ikke på det tidspunkt. Men væk skulle de og helst ned i jorden, så de kunne bidrage som gødning for næste års avl. Problemet løste man ved at foretage en omhyggelig tromling af hele arealet. De væltede planter lå så og rådne lidt vinteren over, og når så staldgødningen var bragt ud i foråret, pløjede man arealet i samme retning, som man havde tromlet i efteråret, og med lidt omhu ved pløjearbejdet lagde de halvrådne planter sig pænt til rette i furebunden.

Midt i november var de først plukkede blade ved at være så tørre, at man kunne begynde at pakke dem til fabrikken. Bladene blev taget af snorene og »dokket« sammen i »dokke« (bundter) og lagt i specielle kasser, leveret fra fabrikken. Ca. 10 »dokke« lagt modsat hinanden uden pres i hver kasse. Kasserne blev af Riggelsen leveret i kørestalden på »Hotel Bredebro« i Bredebro,

hvor folk fra Obels fabrikker overtog dem.

For de fem damer var der næsten tale om helårsbeskæftigelse, idet man begyndte omkring 1. maj. Pakningen af de tørrede blade kunne let gå hen til et godt stykke tid efter jul. For Riggelsens var der nok tale om en del arbejde løbende over sæsonen, som man vel ikke rigtigt har kunnet indkredse nøjagtigt i kontrakten, og som blev udført mere eller mindre som »goodwill«. Derfor var der fra C.W. Obels Tobaksfabrikker åbnet mulighed for, at Riggelsen kunne erhverve sig op til ca. 800 cigarer til en fordelagtig pris. Desuden viste Hans Schmidt sig da heller ikke at være karrig med lidt påskønnelse såsom julegaver til de unge mennesker etc.

Maj 1945 sluttede krigen, og langsomt kom importen af oversøisk tobak i gang igen. Men endnu i 1945 og 1946 kørte man på fuld produktion fra de fire ha. tobakspanter. I 1947 tilplantede man kun halvdelen, to ha, af arealet, og det blev slutningen på denne ekstraordinære produktion foranlediget af en ekstraordinær situation.

Alt med relation til tobaksdyrkning blev fjernet. Der blev igen sæt almindelige og velkendte afgrøder på arealet syd for landevejen, og tørreladen indgik som en almindelig landbrugsbygning i Riggelsens bedrift og blev og anvendt til de ting, den var egnet til. Men tidens tand gnavede også på den, og i 1968, 26 år efter opførelsen, blev »æ tobaksløj« brudt ned og fjernet. Dermed var de sidste spor af tobaksproduktionen i Kummerlev fuldstændig fjernet.

Noter

1. Billedmateriale og oplysninger, som ligger til grund for denne artikel, er velvilligt stillet til rådighed af Andre, Johan og Hans A. Riggelsen.

Set og sket i Grænselandet

Grænselandskronik

Af H.E. SØRENSEN

Sydslesvig var ved at gå i sort, i alt fald på de danske tv-kanaler. Fhv. museumsinspektør H.E. Sørensen kommenterer tv-situationen i Sydslesvig og andre dagsaktuelle begivenheder i grænselandskronikken.

Sort skærm i Sydslesvig

Midt i september kom det frem, at Danmarks Radio og TV2 forlangte en kraftig forhøjelse af betalingen fra sin slesvig-holstenske samarbejdspartner, det private tyske kabel-tv-selskab Kabel Deutschland (KD), for at det kunne videresende dansk fjernsyn. Da KD ikke ville acceptere dette, opsigde DR og TV2 samarbejdet, hvorefter KD meddelte, at der fremover ikke ville kunne modtages dansk fjernsyn i Sydslesvig.

Reaktionen kom prompte og kontant. »Det er en katastrofe for det dansk-tyske grænseland,« erklærede det danske landdagsmedlem Anke Spooren-donk, som tilføjede, at på den måde vil det danske mindretal blive afskåret fra »en informationskilde, der er af essentiel betydning for de danske i Sydslesvig.« (Fl.A.). Dette uddybede hun nogle dage senere i Jyllands-Posten: »Det danske tv er en af de »navlestreng«, der gør det muligt for os at leve en hverdag, der er så dansk som muligt. Det er her, vi får vores informationer om dagens Danmark. Vi hører om dansk politik og samfundsliv, vi følger med i aktuel dansk kultur, og vores børn ser dansk børne-tv.«

I dette principielle synspunkt støttedes hun af det tyske mindretal nord for grænsen (No.).

Formanden for Seksmandsudvalget (Folketingets kontakt til det danske mindretal), venstremanden Kim Andersen, kaldte situationen »helt uacceptabel.« »Med sine budgetoverskridelser burde DR skamme sig over at stille vidtgående krav til det tyske kabelselskab og (dermed) forhindre mindretallets adgang til dansk tv,« for »Danmark har en historisk, kulturel og politisk forpligtelse til at gøre dansk tv tilgængeligt for de dansksprogede syd for grænsen. Det kan godt være, at DR og TV2 synes, at de sælger sig for billigt til det tyske kabel-tv-net, men vores kulturarv og historiske forpligtelser i grænselandet kan ikke gøres op i penge« sluttede han (Fl.A.).

Flensborg Avis var ikke blidere. »Vi kan ikke forestille os, at regeringen og lovgiverne vil acceptere, at de to offentlige radio-tv-stationer overtager beslutningskompetencen over en betydelig del af den overordnede danske kulturpolitik – fordi de vil vride det størst mulige honorar ud af det tyske kabelnet,« skrev chefredaktør Bjarne Lønborg. Og chefen for TV-Syd, Hans Egon Lorenzen, kaldte beslutningen »forrykt«. »Man har åbenbart slet ikke tænkt i kulturelle baner,« sagde han.

SSV – det danske mindretals parti – besluttede at henvende sig til såvel Slesvig-Holstens ministerpræsident Peter Harry Carstensen som til statsminister Anders Fogh Rasmussen, og kulturminister Brian Mikkelsen (kons.) oplyste, at han ville indkalde bestyrelserne for såvel Danmarks Radio som TV2

I forbindelse med åbningen af Ringriderfesten i Sønderborg den 12. juli blev der åbnet et ringridermuseum i Kirkegade 8. Foto: Karin Riggelsen. Der Nordschleswiger.

for at finde frem til en løsning. Samtidig understregede han, at det dog fortsat ville være muligt at tage dansk fjernsyn syd for grænsen gennem husantenner, bredbånd og satellit (Fl.A.), hvilket Anke Spoorendonk afviste som helt urealistisk (JP). Også repræsentanter for andre partier bakkede op om sydslesvignernes ret til dansk fjernsyn, og socialdemokraten Jørn Ulrik Larsen mente, at DR burde have lodret besked om at få sagen ordnet (Fl.A.).

Nibøl-Esbjerg – alle skifter!

Også på andre områder forekom det grænseoverskridende fællesvirke at være alt andet end gnidningsløst. Således blev en planlagt samdrift af en gennemgående forbindelse Nibøl-Esbjerg mellem de to private jernbaneselskaber Arriva og det tyske Nord-Ost-

see-Bahn (NOB) afbrudt, fordi Arriva nægtede at lade NOB køre på ruter, hvor Arriva har monopol. Det blev i stedet til to delstrækninger Nibøl-Tønder og Tønder-Esbjerg, så passagererne er nødt til at skifte i Tønder. »Vi vil ikke køre sammen med NOB, for vi mener, at vi kan gøre det bedre,« sagde Arrivas kommunikationsdirektør Jan Waldau til Flensborg Avis og tilføjede, at Arriva ikke ønskede, at NOB skulle »køre på vores skinner.« Men er det Arrivas skinner? Tilhører de ikke Bane Danmark, som lejer dem ud til de forskellige driftsselskaber, herunder DSB og Arriva?

Flensborg Avis fandt det »småligt«, at de to selskaber ikke kunne finde en ordening, så passagererne undgik at skulle skifte tog på den forholdsvis korte strækning, og i øvrigt, tilføjede

avisen, »krænker (det) den service, som de offentlige koncessionsudbydere i både Danmark og Tyskland har lovet passagererne,« også efter en privatisering (Fl.A.).

Det skulle vel ikke være helt umuligt at finde en måde, så man kunne deles om arbejde, udgifter og indtægter.

For år tilbage var der om sommeren en daglig direkte eksprestogsforbindelse uden togsift mellem Esbjerg og Hamburg, drevet af Deutsche Bundesbahn og DSB i fællesskab. Det kan altså lade sig gøre!

Venskabsbyer i fare

I forbindelse med etableringen af de nye storkommuner har man også drøftet de eksisterende venskabsbyforbindelser. Og i Herning har man besluttet simpelthen at opsig alle tidligere »venskaber«.

Det syntes også at være den vej, man ville gå i Ny-Tønder Kommune. JydskVestkysten skrev (7/9), at kultur- og fritidsudvalget havde den opfattelse, at der »skulle luges gevaldigt ud« i venskabsbysamarbejdet, underforstået, at det skulle opsiges. Formanden, Skærbæks borgmester Svend Ole Gammelgaard, tilføjede, at han personligt gerne så, »at der går mellem to og tre år, før vi beslutter os for en ny venskabsby i Ny Tønder.«

Fem af de seks nuværende kommuner, som fra nytår udgør Tønder Kommune, har 13 venskabsbyforbindelser til Tyskland, Letland og – især – Skandinavien. Skærbæk har således venskabsbyer i alle de nordiske lande og Tyskland.

Gammelgaards udtalelser vakte stor opsigt, ikke mindst i hans egen kommune, og der kom flere protester, ligesom det blev præciseret, at venskabsbysamarbejdet i hvert fald i Skærbæk først og fremmest har været udført på privat

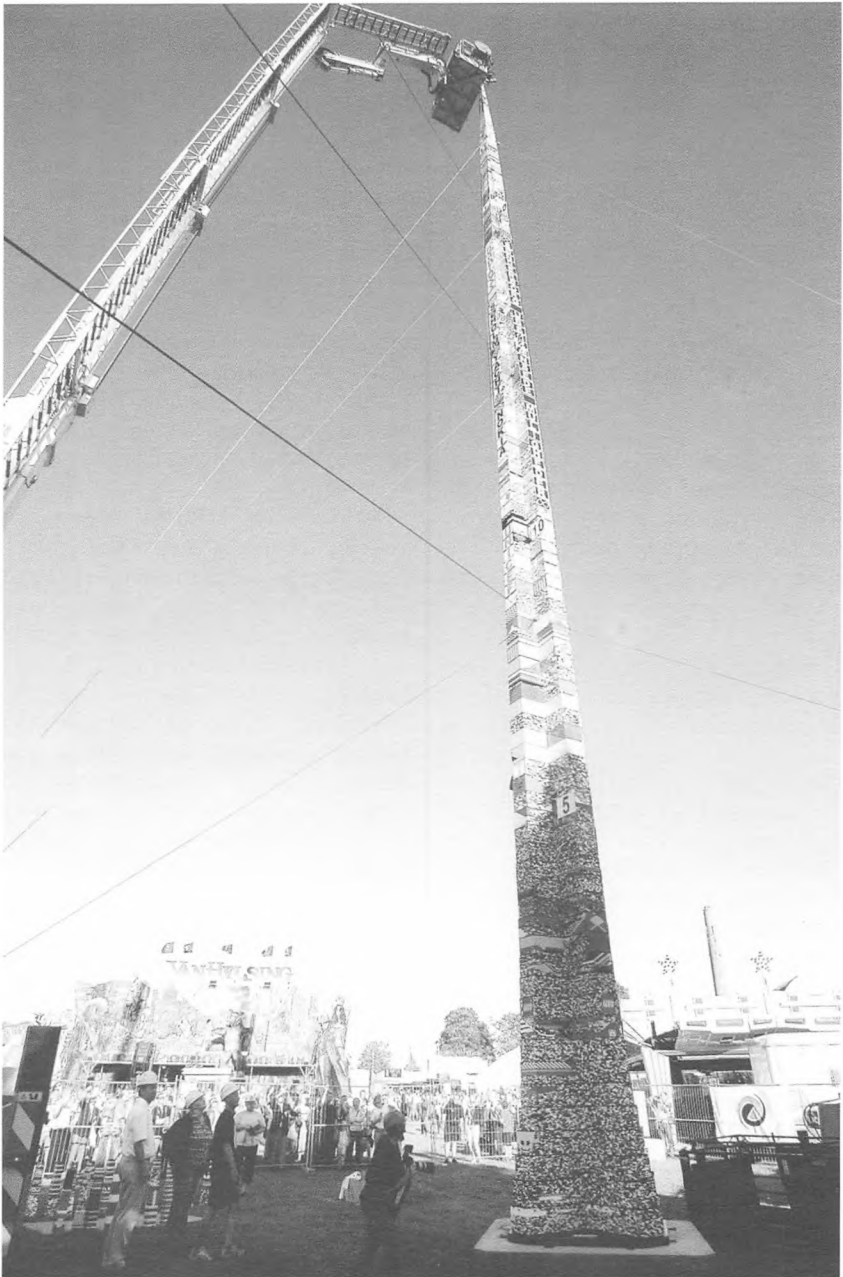
initiativ gennem Foreningen Norden, mens den kommunale indsats har været ret beskedet.

Man kunne med rette spørge, om udvalget forestillede sig, at kommunen ved et brev eller en telefonopringning simpelthen kunne slå en streg over det kæmpearbejde, som var blevet udført på frivillig basis gennem flere årtier til gavn og glæde for mange borgere, ikke kun i Skærbæk, men også i de nordiske venskabsbyer. Det ville ikke blot være en desavouering af et stort og fortjenstfuldt arbejde. Venskabsbyerne vil næppe kunne opfatte det som andet end en uforskammet besked om, at de kunne ryge og rejse.

Et par dage efter svarede Gammelgaard, at han værdsatte det store frivillige arbejde, der lå i venskabsbyforbindelserne, og derfor burde det også fremover fortsætte i foreningsregi. Og da sammenlægningsudvalget (det kommende byråd) havde drøftet sagen, besluttede man, at partnerskaberne kunne fortsætte som hidtil på foreningsbasis, og så ville byrådet i 2008 tage stilling til, hvorvidt man ønskede at etablere »formaliserede venskabelige bånd med andre byer« (JV).

Mindretal i undervisningen

Under et kursus på Jaruplund Højskole om »Nationale mindretal i Norden« sagde lektor Kaare Ulrich Jessen, Århus, at det danske mindretal ikke indgik i gymnasiernes historieundervisning. Det fandt han fuldt berettiget, da »det ville være at skyde langt over målet at bruge adskillige timer af undervisningen på at beskæftige sig med det danske mindretal.« Det kunne blive behandlet i forbindelse med »afstemningen i 1920, og at der som følge deraf er løst en konflikt mellem to nationalstater, hvorefter der så er opstået to nationale mindretal,« tilføjede han.

Børn i Sønderborg slog den 12. juli verdensrekorden i bygning af tårn med legoklodser. Her ses tårnet på 28,48 meter. Den tidligere verdensrekord var på 28,19 meter. Foto: Karin Riggelsen. Der Nordschleswiger.

I august påbegyndte man en søgning efter olie i Bov kommune. Sønderjylland har ved flere lejligheder været genstand for jagt efter det sorte guld. Her er det fra en boring ved Kværns. Foto: Jydske Vestkysten. Museum Sønderjylland - ISL.

Hvis denne holdning var almindelig blandt danske gymnasielærere, »er det en indlysende forklaring på den udbredte uvidenhed helt hen til historieløshed hos mange danske unge,« skrev Flensborg Avis i sin leder. »Det forekommer at være udtryk for manglende sans for (...) princippet om, at det er nødvendigt at kende sin historiske fortid for at forstå nutiden.«

Redaktør Lønborg sluttede sin leder: »Det sydslesvigske, danske mindretal er ofte mål for studerende og undervisere fra mange dele af Europa på grund af dets særlige nutidskarakter og historiske baggrund. Derfor er det nærmest uvirkeligt, hvis gymnasieundervisningen i Danmark har afskrevet temaet i såvel historisk som aktuel sammenhæng« (Fl.A.).

Grænseforeningens formand Finn Slumstrup tilføjede, at »det er umuligt at forstå Danmarks historie uden at have gennemgået de begivenheder, der har fundet sted i konflikterne mellem Danmark og Tyskland,« og bebudede, at foreningen vil udarbejde materiale til brug for undervisningen (Fl.A.).

Mindretalsskoler

I august begyndte 121 børn i de tyske forskoleklasser mod 141 sidste år, mens 136 fortsatte i første klasse. Det var til gengæld en fremgang på 21 (115 sidste år). På det Tyske Gymnasium i Aabenraa startede 58 elever i 1G, hvorved elevtallet steg fra 150 til 153. Den Tyske Efterskole i Tinglev har i år 80 elever, hvilket betyder fuldt hus.

Skolen i Sønderborg er den største

tyske privatskole med 196 elever, mens der er 153 i Haderslev og Tinglev og 146 i Aabenraa og Tønder. Den mindste er Felsted skole med 21 elever. Der er 1233 elever i de tyske børneskoler. Sammen med efterskolen og gymnasiet bliver det i alt 1466 elever.

Skoledirektør (Schulrat) Claus Diedrichsen kaldte tilgangen på 121 elever for tilfredsstillende. Det er det normale gennemsnit, sagde han.

I de 46 danske privatskoler syd for grænsen begyndte 527 nye elever, mod 578 sidste år. Der er således tale om en nedgang på knap ni procent. Det samlede elevtal er dog ret stabilt. I 2005 var der 5719 elever mod i år 5691. Der er således som helhed tale om en nedgang på en halv procent.

Næsten samtidig vedtoges en ny struktur for det danske skolevæsen i

Sydslesvig, som indebærer, at der fremover bliver ni fællesskoler i Flensborg (4), Læk, Husum, Sdr. Brarup, Slesvig og Eckernförde. De modtager elever til overbygningen fra områdernes små skoler og sender de dygtigste videre til de to gymnasier, Duborgskolen i Flensborg og det nye gymnasium i Slesvig, som modtager eleverne fra henholdsvis de fem første og de fire sidste af fællesskolerne. Elever fra Sydslesvigs nordvestlige hjørne kan dog også vælge at gå på Tønder Statsskole (Fl.A., 13/9).

Arkitektonisk misfoster

I Flensborg er der planer om at rejse en stor og meget dominerende nybygning i forbindelse med Nørreport fra 1500-tallets slutning. Projektet, der har arbejdstitlen »Dom der Sinne«, skal sætte fokus på »verden, som handicappede

I weekenden 25. – 27. august blev den 32. Tønder Festival afholdt. Foto: Hans Christian Gabelgaard. JydskeVestkysten.

ser og oplever den,« oplyser Flensborgs overborgmester Klaus Tscheuschner. For at rejse pengene – 3-4 mio. euro – håber man på midler fra danske og tyske fonde og organisationer (Fl.A.).

Ideen kan måske være meget god for så vidt angår indholdet, men den plan, der er fremlagt for selve byggeriet, forekommer mig aldeles uacceptabel. At klaske en kæmpemæssig arkitektabort af glas og fliser direkte op ad en mere end 400 år gammel bygning fra overgangen mellem gotik og renæssance – oven i købet byens vartegn – kan kun betegnes som direkte vandalisme. Forhåbentlig findes der fredningsmyndigheder og bygningsbevarelsesselskaber i Tyskland og ikke mindst Slesvig-Holsten, der vil kunne forhindre dette.

Og selv om danske kulturmyndigheder intet har at sige syd for grænsen, burde man indgive en protest. Flensborg er også en del af vor historie, og Nørreport er en af de fineste danske bygninger i Sydslesvig.

I Farfars fodspor

Lektor Kaj Henningsen, Strib, rejste i august sammen med en historiker og en fotograf i sporet på sin bedstefar Iver Henningsens krigsdeltagelse på østfronten under Første Verdenskrig. Iver Henningsen var malermester i Haderslev og meldte sig ca. 40 år gammel som sanitetssoldat. I løbet af godt et år skrev han o. 150 breve hjem, hvori han berettede om sine oplevelser og indtryk fra de egne, han »besøgte«. Det er derfor muligt at følge ham stort set dag for dag, mens han med sin lazaretdeling fulgte de fremrykkende tyske tropper gennem de Mazuriske Sumpe i det nordøstlige Polen og op gennem Litauen til den lettiske grænse. Turen i 2006, der havde arbejdstitlen »I Farfars fodspor«, blev en del af vejen foretaget i en hestevogn næsten magen til den, Iver

Henningsen benyttede for over 80 år siden.

Det er meningen, at turen skal resultere i både en film og en bog om »Farfars« oplevelser (JV, Fl.A.).

Fra skyldfølelse til selvforståelse

Den tyske deltagelse i verdensmesterskaberne i fodbold, hvor holdet nåede i semifinalen, bevirkede, at mange tyskere »fik mod til« at vise flaget. Ikke alene i Tyskland, men også på feriesteder i nabolandene som f.eks. på Rømø. Selv tyske biler, der kørte gennem danske byer, havde ofte et flag hængende ud af vinduet.

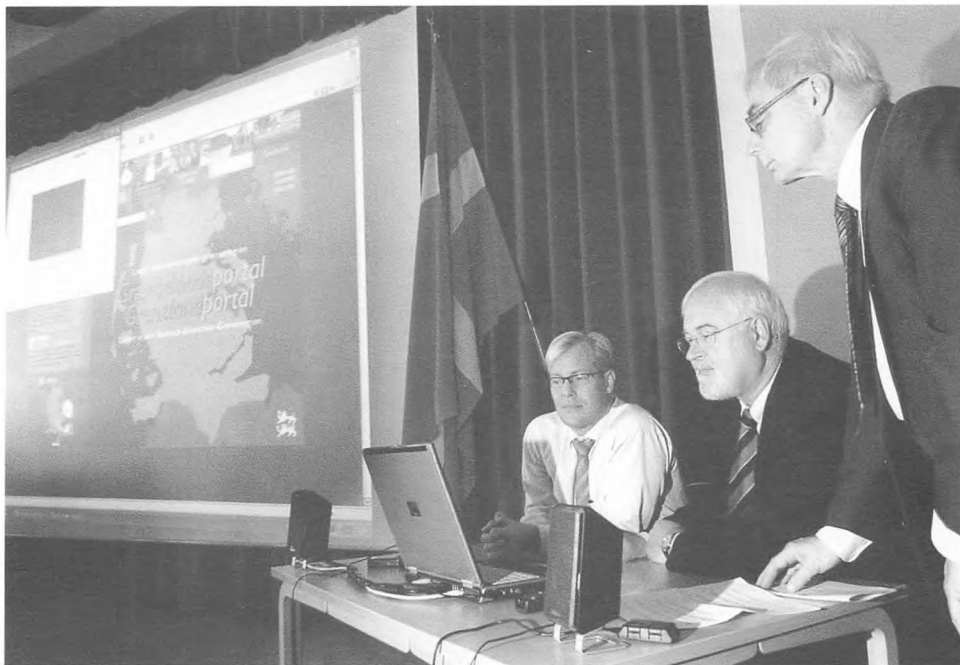
Det skal ses som »en proces hen imod, at tyskerne nu opfatter Tyskland, og dermed sig selv, som en nationalstat på lige fod med andre nationalstater,« forklarede den konstituerede direktør for Dansk Folkemindesamling i København, Else Marie Kofod, til Flensborg Avis.

Museumsinspektør Inge Adriansen, Sønderborg Slot, tilføjede, at »det er blot et led i normaliseringen af den tyske selvopfattelse. I virkeligheden betyder det, at Tyskland efter et halvt århundrede er kommet sig over skyldfølelsen i forhold til Det Tredje Rige. Og,« tilføjede hun, »det er meget interessant, at det specielt er det tyske forbundsflag, der bruges. Det tyske flag har i modsætning til Dannebrog altid været statens flag mere end folkets« (Fl.A., No.).

Dagbog

3. juli: På Museum Sønderjylland – Arkæologi Haderslev vises en udstilling med den verdensberømte russisk-franske kunstner Marc Chagalls bibelske billeder, udlånt fra rådhuset i byens tyske venskabsby, Wittenberg (JV).

5. juli: Danmarks første kvindelige jagerpilot, Line Bonde, stationeres på Fighter Wing Skrydstrup (JV, No.).

Den 24. september kunne amtsborgmester Carl Holst og ministerpræsident Peter Harry Carstensen præsentere den nye Grænselandsportal på Flensborghus. Til højre ses projektleder Jørgen Witte, Aabenraa. Foto: Hans Christian Gabelgaard. JydskeVestkysten.

11. juli: En udvidelse på Danfoss i Nordborg forventes at skabe over 200 nye arbejdspladser (JV).

12. juli: I forbindelse med Ringriderfesten i Sønderborg åbnes landets første ringridermuseum i et af byens ældste huse, Kirkegade 8. Samtidig bygger en række børn et 28,48 meter højt tårn af legoklodser. Dermed slår de den hidtidige verdensrekord på 28,19 meter (No.).

13. juli: Slivsøen sættes til salg. Der melder sig kun én køber (JV).

14. juli: Kong Christian X's Bro i Sønderborg får en ny kongekrone magen til den, der blev stjålet i februar (JV).

16. juli: Verdensmesterskaberne i speedway for juniorer, der afvikles på banen i Skærbæk, bliver vundet af den

16-årige Michael Palm Toft fra Fredericia (JV).

Historikeren, fhv. handelsskolelærer i Tønder og Sønderborg, Jens Kongsted Lampe, Århus, dør, 89 år (JP).

Dr. phil. Karen Margrethe Petersen bliver konstitueret som leder af Grænseforskningsinstituttet efter Jørgen Kühl, der skal være rektor for det nye danske gymnasium i Slesvig (JV).

20. juli: Pudset på Dybbøl Mølle falder af. Ansvaret skal placeres ved en voldgiftskendelse (JV).

22. juli: Dronningen og Prinsen indleder deres årlige ophold på Gråsten Slot (alle medier).

26. juli: Isteddagen markeres flere steder i Sydslesvig (Fl.A.).

28. juli: Den verdensberømte musi-

ker Eric Clapton giver koncert i Augustenborg Slotspark (Fl.A.).

29. juli: Højer Skytteforening fylder 150 år (No.).

Prins Henrik indvier den nye Neuropsykologiske Rehabiliteringsafdeling (Prins Henriks Gård) på Sønderborg Sygehus (No., JV).

1. august: Det berømte Kiev Kammerkor giver koncert i Løgumkloster Kirke (No.).

4. august: Borgmester A.P. Hansen, Sønderborg, bliver »slået til ridder« i forbindelse med byens Middelalderweekend (No.).

10. august: Turisterne på Sild »klager over mågeskrig fra morgen til aften,« siger borgmester Petra Reiber, Vesterland, som lover at gøre noget ved mågeplagen på øen, evt. ved hjælp af p-piller!

11. august: Pastor em. Jens Bruun, tidl. Løjt, har fotograferet alle middelal-

derlige altertavler i Danmark (Kristeligt Dagblad).

12. august: Grænselandsudstillingen åbner i Sønderjyllandshallen i Aabenraa (JV).

Sild er Tysklands dyreste område, hvor en villa koster op til 12 mio. euro eller godt 80 mio. kr. (Fl.A.).

Klostermærken åbnes af Thorild Bork Hansen i forbindelse med uddeelingen af Pastor Bork Hansens Mindelegat (No., Digeposten).

Restaureringen af Glücksborg Slots ydre er afsluttet (No.).

18. august: En ca. ti meter lang finhval observeres i Flensborg Havn – senere andre steder i fjorden (Fl.A.).

Den 38-årige diplomat Nis Gellert, der er vokset op i Nr. Løgum og Ballum, bliver ny forstander på Rødding Højskole (JV).

19. august: Vildsvin observeres umiddelbart syd for den danske græn-

Flensborg har planer om en »tilbygning« til Nørreport fra 1500-tallet. Bygningen skal rumme projektet »Dom der Sinne«, der skal sætte fokus på verden, som handicappede ser og oplever den. Foto: Flensborg Avis.

se. De kan ikke holdes ude af landet, siger jægerorganisationerne, som glæder sig til denne forøgelse af vildtbestand, mens svineavlerne frygter, at de skal sprede svinepest, hvilket kan få katastrofale følger for eksporten af svinekød (JV).

20. august: Borgerforeningen i Lintrup har rekonstrueret et stykke af den tyske Gudrun-stilling fra Anden Verdenskrig, der gik gennem sognet (JV).

21. august: Amtsborgmester Carl Holst foreslår, at akutbilen, der er stationeret i Rødding, fremover skal betjene et større område for at få en bedre udnyttelse af materiel og mandskab (JV).

23. august: Der indledes eftersøgning af olie i et område i Bov Kommune nær grænsen (Fl.A., JV).

24. august: Et dansk-tysk forskningsprojekt om mindretalenes forhold indledes (Fl.A.).

Byggekoncernen Sjælsø-Gruppen planlægger et stort centerbyggeri på rutebilstationens grund i Aabenraa (JV).

25. august: Julemærkehjemmet ved Kollund indvier ny multihal (JV).

28. august: Planen om renovering af Gram Slotshave (udarbejdet af landskabsarkitekt Paul le Favre Jacobsen) med bl.a. en vandkunst godkendes af Friluftsrådet og Naturfredningsforeningen (JV).

29. august: Flensborg Skibsværft får ordre på en færge til rederiet BC-Ferries i British Columbia, Canada (Fl.A.).

30. august: Ministeren for offentlige arbejder Flemming Hansen afslår definitivt at lade staten betale de resterende 1,3 mio. kr. til færdiggørelse af Rejsbydiget forstærkning. »Det er viljen, der mangler. Det er ikke et spørgsmål om penge,« siger digegreve Truels Stauning Jensen, som nu risikerer ikke at kunne få diget færdigt inden vinteren (JV).

1. september: Mindeparken ved den tidligere koncentrationslejr i Ladelund i Sydslesvig udvides med et lokale til bl.a. særudstillinger (Fl.A.).

2. september: Sønderjysk Skolemuseum i Over Lerte indvies (No., JV).

5. september: Folketingsmedlem Peter Christensen (Venstre) er (igen) for åbenmundet om skattelettelser og bliver (igen) kaldt til orden af partiledelsen. Han forbliver dog som finanspolitisk ordfører, selv om den politiske ordfører Jens Rohde krævede ham fyret. Få dage senere forlader Jens Rohde i øvrigt selv Folketinget for at blive direktør for TV-2 Radio (JV).

10. september: Sønderjyllands Erhvervscenter lukker, fordi kommunerne ikke vil betale de 1,9 mio. kr., som mangler, når amtet nedlægges. »Det kommer til at koste millioner,« siger centrets formand, Mogens Therkelsen (JV).

12. september: Haderslev Bymuseum indvies (No., JV).

15. september: En delegation fra det tyske mindretal besøger det tysksprogede mindretal i Belgien i et forsøg på at etablere et nærmere samarbejde mellem mindretallene i Europa (No.).

17. september: Danske og tyske nazister mødes ofte i Sønderjylland bl.a. til fester og træf i forsamlingshuse, der bliver udsmykket med nazisymboler, som er forbudt i Tyskland, oplyser efterretningssvæsenet i Slesvig-Holsten (No.).

19. september: Den kendte advokat Peter Hjørne bliver forsvarer for faderen i den meget omtalte Tønder-sag. Han indleder arbejdet med at erklære sin klient »ikke skyldig« (Fl.A.).

Den slesvig-holstenske landdag vil arbejde for, at mindretallene bliver indskrevet i den tyske grundlov. Samtidig vedtager landdagen, at kommunerne fremover skal betale et større beløb til det danske mindretals skoler. »På den

måde er det jo let at være godgørende,« sagde talsmanden for de sydslesvigske kommuner, Ingbert Liebing, der også er medlem af Forbundsdagen i Berlin (Fl.A., No.).

Rødding Højskole er i akut fare for at blive lukket. Der startes en lokal indsamling, som inden 12. oktober skal indbringe mindst 1 mio. kr. (JV).

21. september: Fire sønderjyske virksomheder er med på listen over landets 100 største foretagender. Danfoss er nr. 23 med en omsætning på 16,5 mia. kr., et overskud på 1 mia. og en egenkapital på 8,7 mia. Virksomheden beskæftiger 18.258 medarbejdere. – Dangaard Telecom-Partners i Padborg (snart Aabenraa) er nr. 33, Sydbank nr. 87 og Sauer-Danfoss nr. 98. – A. P. Møller er suverænt nr. 1 med en omsætning på 209 mia., et overskud på 35 mia. og 124 mia. kr. i egenkapital. Virksomheden har 67.500 beskæftigede (No.).

Ballum udnævnes til »Årets landsby«. – »Det må vi udnytte for at trække folk til,« siger Ny Tønders byråd, som bl.a. vil bruge det som »lokkemad« for rige pensionister fra Sjælland (JV).

22. september: Valdemarsmuren skal restaureres, og mens arbejdet foregår, bliver den beskyttet af et telt (Fl.A.).

Odense udpeges som »hovedstad« for Region Syddanmark, selv om regionsrådet får sæde i Vejle (No.).

23. september: Fhv. kulturminister Elsebeth Gerner Nielsen skal i en uge være »Stadtdenker« (Bytænker) i Flensborg (Fl.A.).

Nicolas C.M. Rood, Esbjerg, foreslår at etablere turistattraktionen Marguerit Gardens (med planter fra hele kloden) nær Skærbæk. Det er et projekt til flere milliarder kroner. Han forudser (noget optimistisk?) mellem 1 og 2 millioner

gæster årligt og anmoder Ny Tønder Kommune om et projekteringsstilsbud på 250.000 kr. Inden man tager stilling til det, vil man dog gerne se mere konkrete planer (JV).

24. september: Ved Kollund afsløres en mindesten for syv mand fra det canadiske luftvåben, som blev skudt ned med deres flyver den 24. september 1942 (JV).

25. september: Et projekt til udbygning af arealer ved Rømø havn præsenteres på Havneby Kro (JV).

Grænselandsportalen på internettet præsenteres af ministerpræsident Peter Harry Carstensen og amtsborgmester Carl Holst på det danske mindretals hovedsæde Flensborghus i Flensborg (JV, No.).

27. september: Det tyske mindretal har i flere måneder efterlyst en afløser for formanden for Bund Deutscher Nordschleswiger, Hans Heinrich Hansen. Flere navne har været i spil, men ingen synes specielt interesseret. Der Nordschleswiger går så vidt, at avisen interviewer folk om, hvorfor de ikke vil opstille (No., JV).

28. september: Tønder udnævnes til Danmarks mest attraktive handelsby (JV).

30. september: En nyoprettet efterskole for industri-, grafisk og tekstildesign køber det tidligere designseminarium i Højer. Skolen, der kan have 70 elever, åbner efter sommerferien 2007 (JV).

Forkortelser

Fl.A.: Flensborg Avis

JP: Jyllands-Posten

JV: JydskeVestkysten

No.: Der Nordschleswiger

Hjemmetyskheden i Nordslesvig

Hans Schultz Hansen: »Hjemmetyskheden i Nord-slesvig 1840-1867«, I-II. Bind I: 1840-1850. Bind II: 1850-1867. Skrifter udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland Nr. 93, Aabenraa 2005. 536 og 494 sider, ill. Pris 250 kr. for medlemmer, bogla-depris 375 kr.

Hans Schultz Hansen har med rette fået den filosofiske doktorgrad for sit store tobinds-værk om starten på hjemmetyskheden i Nord-slesvig, dens udvikling og omformning fra en regional slesvigsk til en national tysk bevægelse. Det er et kolossalt materiale, der er blevet brugt. Hans Schultz Hansen får ikke alene demonstreret, at han kan gå i detaljen med de mange små enkeltanalyser. Han formår også at skabe sammenhænge og give læseren et godt overblik, bl.a. ved at sætte udviklingen i et relevant europæisk perspektiv.

Men det er ikke en lettilgængelig populær fremstilling, vi møder. Den grundige og detaljerige analytiske tilgang bliver der dog kompenseret for med en kort oversigt over problemerne i hvert kapitel sammen med et kort resumé ved afslutningen af hvert hovedafsnit.

Noget af det vigtigste materiale er de mange adresser og petitioner, som perioden var så rig på. Med bl.a. dette kildemateriale lykkes det for Schultz Hansen at komme meget tæt på de mennesker, der begyndte at interessere sig for de offentlige anliggender. Han går så tæt på materialet, at han næsten for hver enkelt petition – og der er mange – formår at gøre rede for, hvem der stod bag, hvilke sociale grupper, de tilhørte, og hvilke økonomiske relationer, de hver især havde, til det fremstormende Hamborg, som fuldstændig udkonkurrerede København efter statsbankerotten i 1813.

Det er også ud fra petitionerne, han kan datere de »første spirer til hjemmetyskheden på landet« til 1840, hvor det var sprogeskriptet fra maj 1840, som blev den »første milepæl i

den dansk-tyske sprogstrid, som opstod fra slutningen af 1830'erne.«

Schultz Hansen tillægger i den sammenhæng ikke den nye avis »Dannevirke« fra 1838 den store betydning, hvad der egentlig kan undre, da de fleste nationale tiltag jo netop skabte reaktion på aktion hele tiden – og »Dannevirkleriet« blev ofte beskyldt for at »så tvedragtens sværd.«

Den egentlige hjemmetyskhed mener Schultz Hansen dog først opstår i 1844 med Sognefogedforeningens dannelse i Haderslev amt som en reaktion på den danskindede Slesvigske Forenings kritik af embedsmændene og foreningens kamp for at flytte Stænderforsamlingen fra det tyske Slesvig til det mere danske Flensborg. Det fik mange sognefogeder til at reagere – hvad der af Schultz Hansen betegnes som en »konservativ slesvigsk partidannelse«. Men det var først med oprettelsen af »Den slesvig-holstenske patriotiske Forening« i juli 1845, at organiseringen af hjemmetyskheden tog fart.

Schultz Hansen får endvidere påvist, hvor aktiv den augustenburgske hertug var i 1840'erne – af selvfølgelige egoistiske arvemæssige grunde – men hans forening af de gamle landsrettigheder blev for hjemmetyskerne et middel til at sikre forbindelsen med det tyske Holsten og i hvert fald til at sikre de regionale slesvigske særrettigheder. Men hjemmetyskerne var aldrig rigtig begejstrede for den augustenburgske hertug eller sønnen Friedrich der Achte.

Det viste sig efter 1864, hvor det blev Preussen og dermed den tyske nationalisme, som kom til at præge fremtiden. Man kunne desuden risikere en deling af Slesvig/Sønderjylland, som for mange hjemmetyskere var en vederstyggelighed. Preussen blev set som »det eneste værn mod en afstemning«. Derfor var Tysklands samling i 1871 med til at skabe grundlaget for en helt »ny hjemmetyskhed«, en nationalistisk og militaristisk tyskhed – milevidt fra den regionale og natio-

nalliberale hjemmetyskhed i 1840'erne og 1850'erne.

Schultz Hansen forholder sig i analysen til en række europæiske nationalismeteorier, hvor det dog virker lidt kunstigt at bruge det franske »ethnie« i stedet for det helt almindelige danske »etnisk«. Der er et meget fint navne- og stednavneregister med, men der henvises aldrig til de teoretikere, som f.eks. Hroch oa., der bliver nævnt så mange gange. I stedet for næsten 200 blinde henvisninger til f.eks. Tønder, som i øvrigt ret sent blev den ivrigste hjemmetyske by, ville det have været mere givtigt med henvisninger til f.eks. Tønderner Intelligenzblatt og andre steder til Dannevirke, retsforvaring og fundamentalsætninger m.m. Jeg savner også et meget vigtigt vers i Ernst Moritz Arndts meget nationalistiske antifranske sang »Was ist des Deutschen Vaterland«, som er trykt i bogen, men der mangler et vers, hvor Arndt bl.a. skriver om »vreden der fortærer al fremmed tant og fjas« og tilføjer: »Wo jeder Franzmann heisset Feind«!

Men disse beskedne kritiske bemærkninger kan ikke pille ved helhedsbilledet af et meget stort og flot arbejde. Hans Schultz Hansen får ofte demonstreret, at han selv er skeptisk over for nationalismen som fænomen, men han får på en overbevisende måde vist, hvorfor og hvorledes nationalismen fik tag i befolkningen dengang, og hvorledes den mentale bevidsthed forandredes.

Dette flotte værk fortjener en fortsættelse – en fortsættelse af hjemmetyskhedens historie fra 1867 til 1945. Den nybagte dr.phil. Hans Schultz Hansens hovedværk om hjemmetyskhedens historie vil få afgørende betydning for fremtidens historieskrivning om nationalismen i Sønderjylland omkring de slesvigske krige. Tillykke!
Jørn Buch

Arbejderbevægelsens historie i Haderslev

Bent Vedsted Rønne: »Mellem to fronter – Arbejderbevægelsens historie i Haderslev 1873-1940«. Haderslevs Historie, bd. 1. Haderslev Byhistoriske Arkiv, 2005. 320 sider, ill. Pris 298 kr.

»Mellem to fronter« er det første bind i en ny serie, Haderslevs Historie, som Haderslev Byhistoriske Arkiv er begyndt udgivelsen af. Bind 1 handler om arbejderbevægelsen, og det er intentionen, at bogen skal supplere tidligere

udgivne værker om Haderslev bys historie. Den har som mål at formidle ny viden om arbejderbevægelsen, som ikke tidligere har været behandlet. Dermed søger bogen at bidrage til et bredere billede af både Haderslevs historie og den nationale kamp, især mellem 1864 og 1920. Det må siges at lykkes svært godt, for det er lige præcis i den nationale kamp mellem dansk og tysk, at bogen har sin absolutte tyngde, gennem beskrivelsen af de politiske, faglige og kulturelle tiltag og organisationer i den danske og tyske arbejderbevægelse.

Der tages fat i arbejderbevægelsen lige fra den første spæde begyndelse med oprettelsen af den første arbejderforening i 1873. Den kunne allerede i 1874 mønstre 60 medlemmer, både tyske og danske håndværkere. Allerede fra begyndelsen adskilte arbejderbevægelsen i Haderslev sig fra de andre sønderjyske byer, Sønderborg, Aabenraa og Tønder, ved at kunne tiltrække og indlemme både danske og tyske medlemmer. Begyndelsen var svær, og arbejderforeningen blev da også forbudt i 1875, hvorefter arbejderbevægelsen i Haderslev kom til at føre en hensyngende tilværelse. Først efter socialistlovens ophævelse i 1890 kom der for alvor grøde i oprettelsen af fagforeninger. I 1899 blev den tyske foreningslov ændret, så de nordslesvigske partiforeninger blev åbenlyst socialdemokratiske, og herfra gik det fremad med organiseringen af arbejderne, især fabriksarbejderne. Dansk Arbejderforening blev stiftet i 1911 og fik på kort tid 130 medlemmer, men ophørte i 1914 ved Første Verdenskrigs udbrud og opstod så igen i 1918 som Sønderjysk Arbejderforening.

Første Verdenskrig affødte en stigende støtte til socialdemokraterne, og med arbejder- og soldaterådernes varetagelse efter krigen af forhold med sociale implikationer, såsom levnedsmiddelforsyningen, banedes vejen hen over Genforeningen i 1920 til en gradvis medlemsvandring til Socialdemokratiet og efterfølgende opløsning af Sønderjysk Arbejderforening. Via 1920'ernes og 1930'ernes kriser lægges bogens titel »Mellem fronter« således endeligt til rette som fronten mellem socialdemokratisk politik og tysk-dansk nationalitets-

Fortsættes side 334

Det sker – på Museum Sønderjylland

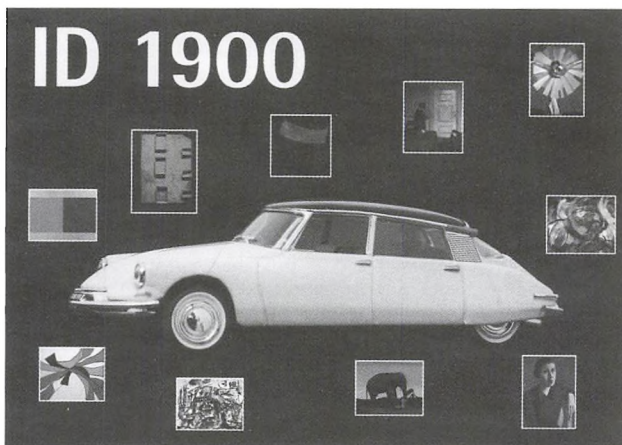
»ID 1900«

Fragmenter af en Citroën ID 19
og af dansk malerkunst i 1900-tallet

Kunstmuseet i Tønder viste i perioden 14. september til 19. november 2006 udstillingen »ID 1900«. Det var en særudstilling med udgangspunkt i nutidens kanonisering, post-modernismens fragmentering og modernismens helhedstænkning. Udstillingen var samtidig både et originalt bidrag og en selv-kritik af kunstmuseernes hang til i dag at iscenesætte kunstudstillinger angiveligt for derigennem at nå et større publikum.

Bilen blev 1900-tallets mest udbredte transportmiddel og et symbol på menneskets personlige bevægelsesfrihed. I udstillingen »ID 1900« mødte publikum 10 dele af en bil. En Citroën ID 19, som blev skabt for 50 år siden. Hver del blev konfronteret med et maleri fra hvert årti i dansk malerkunst i 1900-tallet.

Gennem udstillingen kunne den besøgende imaginært samle en ID 19 og 1900-tallets danske malerkunst, men

udstillingens andet ærinde var med udgangspunkt i en fysisk bevægelighed at påpege en åndelig, at beslutte sig for at køre en tur, sætte nøglen i bildøren, overskride grænsen til et privat rum på fire hjul for derefter med vejnettets udfordringer at navigere mod et givent geografisk mål. Overført i en åndelig dimension at være indstillet på en eksistentiel nyorientering, hvilket det til lejligheden udgivne katalogs 10 kapitler følger.

Ole Juu

- Indtil 7. jan.: **Arkæologi Haderslev. Oldtid og middelalder**
Keramik fra renæssancen. Udstilling som belyser keramikens former og funktioner i Nordeuropas renæssance.
27. nov. – 31. dec.: **Kulturhistorie Aabenraa. Søfart – landbrug – byhistorie**
»Oldemors Juletræ«.
- Indtil 7. jan.: **Kunstmuseet Brundlund Slot**
Malerier af C.W. Eckersberg fra Kunstmuseets samling.
- Indtil 7. jan.: **MIND-TRAFFIC – By-landskaber af Anders Moseholm fra 1996-2006.**
- Indtil jan. 2007: **Kulturhistorie. Sønderborg Slot**
»Renæssancen – igen – igen«. Om kunstmaleren Carl Chr. Magnussen og den »Cumberlandske« samling på Sønderborg Slot.
- Indtil 31. dec.: **Kunstnergaven til Sønderjylland.**
- Indtil 31. dec.: **»Folke-flid, -fusk, -fornøjelse«.** Udstillingen viser eksempler på den gamle folkekunst og en række prøver på individets skabertrang, der har skabt en mangfoldighed af moderne folkekunst.
18. nov. – 20. maj: **Kulturhistorie Tønder**
Fajancer fra Delft 1625-1825. Inger og Lars Topgaard's samling af Delft fajancer.
9. dec. – 29. april 2007: **Guldsmed og kådner...**
En udstilling om guldsmedene i Løgumkloster og deres arbejder fra 1700-tallet og frem til o. 1900.
6. okt. – 20. jan.: **Kunstmuseet Tønder**
Vibeke Tøjner. »Lost Places«. Nye malerier.
- Indtil 30. dec.: **Drøhses Hus, Tønder**
Juleudstilling.
- Indtil 31. dec.: **»Vor tids orkis«.** En lærer og hendes elev – kniplelærer Karen Hoffritz og elev Rose-Maria Helle.
- Permanent: **Naturhistorie og palæontologi. Gram Lergrav**
Udstilling af Gram Lergravs fossiler.

kamp, afløst af fronten mellem partipolitik og fagbevægelse.

Ud over at være særdeles velskrevet, behageligt fattig på trykfejl og med flot farvelayout byder bogen på et højt informativt niveau, ikke blot i teksten, men også i tabeller, som for eksempel over fagforeningerne i Haderslev mellem 1878 og 1920, eller de strejker, der var i Haderslev mellem 1889 og 1914, opført med både mål og resultat. Desuden er bogens illustrationer en fornøjelse at fordybe sig i. Haderslevs Historie 1 varsler godt for Haderslevs Historie 2.

Birgitte Thomsen

Front og bro

René Rasmussen: »Front og bro. Flensborg Avis i spil mellem Danmark og Tyskland 1930-1945«, Bind I-II. Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, Flensborg 2005. 1050 sider, inkl. navneregister og illustrationer. Pris: 398 kr.

I december 2005 fremlagde den sønderjyske historiker René Rasmussen resultatet af ti års intensivt arbejde som stipendiat og siden forsker ved Studiefdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig med at klarlægge og analysere den danske mindretalsavis Flensborg Avis' situation og udvikling i perioden 1930-1945. Det er i flere henseender et tungtvæjende produkt: Værket »Front og bro. Flensborg Avis i spil mellem Danmark og Tyskland 1930-1945« er i to tykke bind på i alt 1050 sider. Heri giver forfatteren en omfattende, grundig, udtømmende, detaljerig analyserende, reflekterende og diskuterende fremstilling af emnet. Referenceramme er chefredaktør Ernst Christiansens »front og bro«-løsen fra ca. 1930 om grænselandet som møde- og brydningssted mellem dansk og tysk. Bogen er meget velskrevet i et klart og formidlende sprog, der viser en suveræn beherskelse af stoffet.

Rasmussen giver en fyldestgørende, til tider måske for detaljeret behandling af avisens historie set i fire perspektiver: 1. Flensborg Avis som bladvirksomhed, 2. Flensborg Avis i dansk udenrigspolitik, 3. avisen i tysk udenrigs- og pressepolitik samt 4. avisen som holdningsavis. Ernst Christiansen (frem til dennes død i 1941, året efter at han blev tvunget til at trække sig fra avisen) og Berlin-korre-

spondenten Jakob Kronika er gennemgående aktører. Undervejs gives der desuden en fortløbende parallel skildring af Kronikas personlige udvikling i forhold til nazismen og arbejdet som journalist i Berlin. Fremstillingen dækker mere end de 15 år, som danner den kronologiske ramme for værket. Således giver Rasmussen indledningsvis også et koncentreret og nyttigt overblik over avisens historie frem til 1930.

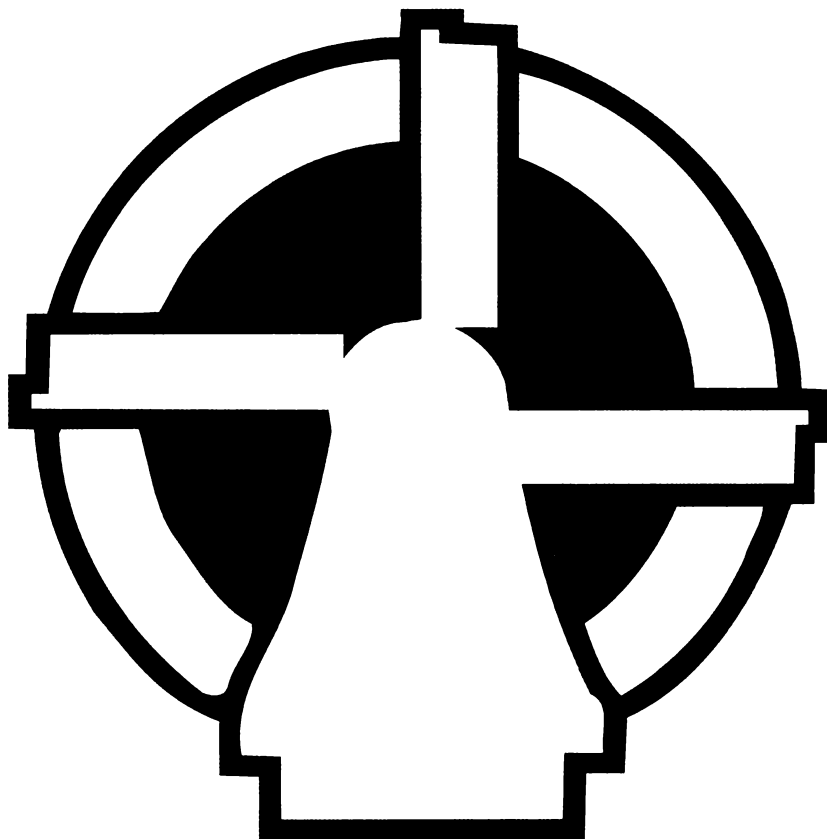
Bogen er skrevet på grundlag af et omfattende kildemateriale, først og fremmest de i alt ca. 35.000 avissider, der udkom i tiden 1930-45. Derudover er der inddraget et stort og omfattende materiale fra danske og tyske arkiver samt de væsentligste publicerede fremstillinger om de emner, der belyses. Rasmussen har med stor flid arbejdet sig igennem materialet og præsenterer således også frugten af langvarig og slidsom grundforskning.

Selv om værket når vidt omkring og er særdeles factsmættet, må det alligevel bemærkes, at der er nogle oplagte temaer, som desværre kun antydes i fremstillingen. Således kunne det have været nærliggende at foretage en systematisk sammenligning af de forhold, Flensborg Avis udkom under, og den politik, som det nazistiske regime førte over for andre nationale mindretals medier, herunder navnlig det store polske mindretal. Emnet antydes f.eks. side 545 og 822, men behandles flygtigt. En sådan komparativ analyse vil formentlig kunne bidrage til en yderligere nuanceret belysning af avisens og det danske mindretals status i årene 1933-45. Men dette og andre spørgsmål, som kan noteres undervejs, rokker ikke ved et fornemt videnskabeligt arbejde, der samtidig er eksemplarisk formidling.

Til de læsere, der ikke har tålmodighed til at læse alle 1050 sider, men i stedet ønsker et komprimeret overblik, anbefales den pointerende konklusion/sammenfatning bagest i bind 2. Alle andre vil undervejs i de to tykke bøger finde mange store som små informationer og beretninger, der belyser en væsentlig periode ikke blot i avisens, men i hele det danske mindretals og det dansk-tyske forholds historie. Fremstillingen er på samme tid blad-, institutions-, aktør- og mindretalshistorie. Det er et nyt hovedværk, der kan anbefales til alle med interesse for disse emner.

Jørgen Kühl

GRÆNSEFORENINGEN

For 100 kr. om året kan du blive medlem af Grænseforeningen. Så modtager du seks gange om året bladet GRÆNSEN samt Grænseforeningens smukke Årbog. Ring eller skriv efter Grænseforenin-

gens brochure: Postboks 9074, Grænseforeningen, Peder Skrams Gade 5, 1022 Kbh. K. Telefon: 33 11 30 63.

Du er også velkommen til at kontakte din lokale formand:

Tønder Amt

Svend Kristiansen
Østerbyvej 32
6280 Højer
tlf. 74 78 32 15

Haderslev Vesteramt

Sigrid Andersen
Rangstrupvej 20
6534 Agerskov
tlf. 74 83 31 56

Haderslev Østeramt

Erik Heissel
Venbjerg 33
Djernæs
6100 Haderslev
tlf. 74 57 52 87

Sønderborg Amt

Ivan Skjoldager
Grundtvigs Allé 6
6400 Sønderborg
tlf. 74 43 19 41

Aabenraa Amt

Jørn Ulrik Larsen
Farverhus 112
6200 Aabenraa
tlf. 74 62 62 23

Paacidon
o
fi

Tobaksindustri

Den velstandsstigning, der fulgte i kølvandet på den store kornsalgssperiode fra ca. 1830 og frem, gav sig også udslag i et større forbrug af nydelsesmidler. Det mærkedes ikke mindst inden for tobaksindustrien. I 1860 var der i Nordslesvig otte industrivirksomheder med tilsammen 215 mand beskæftiget, og i hele Slesvig var der omkring 20 virksomheder med 600 ansatte. En betydelig del af produktionen på disse virksomheder blev solgt i kongeriget.

Efter 1864 måtte den slesvigske tobaksindustri imidlertid tilpasse sig de nye forhold. Enkelte virksomheder valgte at flyttere nord for grænsen, f.eks. det flensborgske tobakshus J.P. Schmidt jun., der i 1865 slog sig ned i Fredericia. Andre oprettede filialer i kongeriget, f.eks. Haderslevvirksomheden M. Hansen jr.

Den nye grænse betød et stort tilbageslag for branchen. I 1876 var der blot fire virksomheder i Nordslesvig med 152 ansatte og i 1913 kun to, men dog fortsat med omkring 150 ansatte.

Tobaksindustrien i Nordslesvig var koncentreret om købstæderne Haderslev og Aabenraa samt flækken Christiansfeld. Sidstnævnte sted lå den af brødremenigheden ejede tobaks- og

cigarfabrik Spielweg & grundlagt i 1778 af Carl I werg (en tidligere Altor De ændrede konkurrence 1864 betød, at fabrikke; skrænke, og i 1888 blev v nedlagt og fabrikatione; Hansen jr. i Haderslev.

I Aabenraa lå der fler baksvirksomheder, bl.a.] heus, Offersen og Jun; nævnte var den eneste af ske tobaksvirksomheder vede den preussiske p denne måtte dog ind umiddelbart efter Genfo:

Virksomheden M. Ha de sig som eneste nord baksproducent godt i d periode. Det hang bl.a. at virksomheden hurtig; skråtobak og opnåede e rådende stilling på dette 3- Holsten. Virksomheder n største og mest industritobaksvirksomhed i landsdelen med omkring 140 ansatte år 1900. Virksomheden overlevede krig og Genforening og fortsatte produktionen frem til 1957.

Leif H. Nielsen